

INTERNATIONAL
JOURNAL OF
ECONOMICS
POLITICS
HUMANITIES AND
SOCIAL SCIENCES

Volume: 03

ISSUE
02

SPRING 2020

e-ISSN: 2636-8137

www.ijephss.com

FERAGATNAME

International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences – IJEPHSS, bilimsel araştırmaları ücretsiz sunmanın bilginin küresel paylaşımını artıracakđ ilkesini benimseyerek, içeriğine anında açık erişim sunmaktadır. Bu nedenle makale gönderimi, değerlendirme süreçleri ve yayınlanması için herhangi bir ücret talep etmez. Bütün yazarlar, makaleleri hakem sürecini geçtikten sonra yayımlandığında, açık kaynak erişimini ve CC BY-NC-SA 4.0'in koşullarını kabul ederler.

IJEPHSS internet üzerinden yayın yapmaktadır. Bu nedenle yazar(lar)a basılı materyal gönderimi yapılmayacaktır. Çalışmalar, ihtiyaç duyulması halinde sitemizden veya Dergipark üzerinden pdf formatında şahsi bilgisayarlara kayıt edilebilmektedir.

IJEPHSS'te yayımlanması için sisteme yüklenen çalışmalarda ayrıca bir "yayın telif hakkı sözleşmesi" istenmez. Yayımlanması için sisteme yüklenen çalışmalar kendiliğinden dergiye devredilmiş olarak kabul edilir. Yazar(lar) dergi sistemine dahil olduklarına bu durumu kabul ve derginin yayın kabul şartlarına uygun hareket etmeyi taahhüt ve teyit etmiş sayılırlar.

Yazar(lar) çalışmalarında kullandıkları kaynak ve materyallerin (resim, fotoğraf, şekil, tablo vs.) telif hakkı ve kullanım izinlerini kontrol etmelidirler. Telif hakları ve izinler konusunda sorunuz varsa lütfen son düzeltmenizi yollamadan önce yönetici editörümüze danışınız. IJEPHSS telif hakları konusunda doğacak sıkıntılardan dolayı sorumluluk üstlenmemektedir. Yazar(lar) bu konuda sorumluluğu yazılarını sisteme yükledikleri ve/veya gönderdikleri zaman kabul etmiş olurlar.

IJEPHSS'te yayımlanması için zamanında gönderilen çalışmalar, en yakın tarihli ilk iki sayıda yayımlanmazsa (özel sayılar hariç) yayım hakkı yazara iade edilmiş olur.

IJEPHSS, Türkiye Cumhuriyeti Devleti hukuk kuralları çerçevesinde "5846" sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanun ve Hükümleri'ne tabi hareket eder. Bu kanunun gerekliliklerini yerine getirmeyen yazar ya da yazarlar hakkında IJEPHSS tek taraflı olarak hukuki haklarını korumaya sahiptir. IJEPHSS, her ne kadar bilimsel etik kurallarına uygun hareket etmekte duyarlı davranırsa da, yayınlanması amacıyla gönderilen çalışmalarda yapılan alıntılar, intihal gibi konularda yazar ya da yazarlar tek taraflı olarak sorumludur. Bu konuda IJEPHSS üzerinde hiçbir kurum, kişi ya da diğer yetkili organlar yaptırım uygulayamaz. IJEPHSS yönetici editörleri ve/veya alan editörleri "iThenticate" yazılımı aracılığıyla çalışmalardaki intihal oranlarını kontrol eder ve %20 seviyesinin üzerindeki çalışmalar hakem sürecine alınmadan reddedilir.

Yayın için çalışmasını gönderen yazar(lar), dergi kurallarına uyacaklarını peşinen kabul ve taahhüt ederler. IJEPHSS yayım politikasındaki koşul ve şartlar her bir yazar için aynıdır. Kimse için bu kurallar ve koşullar değiştirilmez.

DISCLAIMER

IJEPHSS adopts the principle that offering scientific research free of charge will increase the global sharing of information, and offers immediate access to its content. Therefore, it does not charge any fee for the submission of articles, evaluation processes and publication. All authors accept open source access and the terms of the CC BY-NC-SA 4.0 when the articles are published after the referee process.

IJEPHSS is an online journal. Therefore, no written material will be sent to the author (s). Manuscripts can be downloaded to personal computers in pdf format via our website or Dergipark if needed.

For the manuscripts uploaded to IJEPHSS for publication, a "copyright agreement" is not required. The manuscripts uploaded to the system for publication are considered to have been handed over to the journal. The author (s) shall be deemed to have accepted and confirmed the fact that they are included in the journal system and are committed to comply with the publication acceptance requirements of the journal.

The author (s) should check the copyright and usage permissions of the sources and materials (pictures, photographs, figures, tables, etc.) used in their studies. If you have questions about copyrights and permits, please consult our executive editor before sending the final version of your manuscript. IJEPHSS assumes no responsibility for any copyright infringement. The author (s) accept the responsibility in this regard when they upload and / or send the manuscripts to the system.

If the works submitted in time for publication in IJEPHSS are not published in the most recent two numbers (except for the special numbers), the publication right is returned to the author.

IJEPHSS acts in accordance with the Law and Provisions on Intellectual and Artistic Works numbered "5846" in the framework of Turkish Republic rules of law. About the author(s) who do not fulfill the requirements of this law, IJEPHSS has the right to unilaterally protect its legal rights. Although IJEPHSS pays attention to acting in accordance with the scientific ethics rules, the author or authors are unilaterally responsible for issues such as quotations, plagiarism, etc. in studies submitted for publication. In this regard, no institution, person or other competent body can impose sanctions on IJEPHSS. IJEPHSS administrator editors and / or field editors control the plagiarism rates through iThenticate software. Accordingly, works exceeding the rate of 20% are rejected without being sent to the referees. The author (s) sending manuscripts for publication accept and agree that they will comply with the policies of the journal. The terms and conditions of the IJEPHSS editorial policy are the same for each author. These rules and conditions cannot be changed for anyone.

KÜNYE / MASTHEAD

YAYIMCI İMTİYAZ SAHİBİ / SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ / PUBLISHER

Dr. Onur OĞUZ

YÖNETİCİ EDITÖR / CHIEF-IN-EDITORS:

Doç. Dr. Halil İbrahim Aydın (Assoc. Prof.)

Dr. Onur Oğuz

ALAN EDITÖRLERİ / FIELD EDITORS

Prof. Dr. Magdalena Ziolo

Prof. Dr. Mustafa Avcı

Doç. Dr. Ahmet İlyas (Assoc. Prof.)

Doç. Dr. Ömer Yalçınkaya (Assoc. Prof.)

Dr. Arash Fahim

Dr. Berivan Can Emmez

Dr. Mehtap Nasıroğlu Aydın

Dr. Murat Cihangir

Dr. Mücahit Çayın

Dr. Nevin Karabıyık Yerden

Dr. Selen Tekalp

DİL EDITÖRÜ / LANGUAGE EDITOR

Dr. Berivan Can Emmez (Res. Assist., PhD.)

İNDEKS SORUMLUSU / INDEX RESPONSIBLE

Suat Gök

HUKUK DANIŞMANI / LEGAL ADVISER

Dr. Sadullah Özel

WEB EDITÖRÜ / WEB EDITOR

Öğr. Gör. Aytaç Uğur YERDEN (Lect.)

SEKRETERYA / SECRETARIAT

Marwa Ben Ghoul

Giorgi Benashvili

Merve Elcioglu

YAYIN ARALIĞI / PUBLICATION FREQUENCY

Üç Aylık / Quarterly

YAZIM DİLİ / LANGUAGE

İngilizce ve Türkçe / English and Turkish

ÇALIŞMA ALANLARI / DISCIPLINES

İktisat, Finans, Maliye, Ekonometri, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi, Edebiyat, Sosyoloji, Psikoloji, Tarih /

Economics, Finance, Public Finance, Econometrics, Public Administration and Politics, Literature, Sociology, Psychology, History

İLETİŞİM / CONTACT

editor@ijephss.com

BİLİM VE DANIŞMA KURULU / SCIENCE AND ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Richard A.Falk	Princeton University	A.B.D. / USA
Prof. Dr. Wei Min	Chinese Academy of Social Sciences (CASS) IWAAS	Çin / China
Prof. Dr. Martine Audibert	Universite Clermont Auvergne –CNRS-CERDI	Fransa / France
Prof. Dr. Gerald Friedman	University of Massachusetts at Amherst	A.B.D. / USA
Prof. Dr. Isabel Novo Corti	University of Coruna	İspanya / Spain
Prof. Dr. Christos Sarmaniotis	Alexander Technological Educational Institute of Thessaloniki	Yunanistan / Greece
Prof. Dr. Ana-Gabriela Babucea	“Constantin Brancuși” University of Targu Jiu	Romanya / Romania
Prof. Dr. Avtandil Silagadze	Tbilisi State University	Gürcistan / Georgia
Prof. Dr. Arshi Khan	Aligarh Muslim University	Hindistan / India
Prof. Dr. Kosta Sotiroski	Prilep, University “St Kliment Ohridski”	Makedonya / Macedonia
Prof. Dr. Magdalena Ziolo	University of Szczecin	Polonya / Poland
Prof. Dr. Marijan Cingula	University of Zagreb	Hırvatistan / Croatia
Prof. Dr. Vasile Burja	“ 1 Decembrie 1918” University of Alba Iulia	Romanya / Romania
Prof. Dr. Burak Güriş	İstanbul University	Türkiye / Turkey
Prof. Dr. Stanislaw Flejterski	University of Szczecin	Polonya / Poland
Prof. Dr. Dorel Dumitru Chiritescu	“Constantin Brancuși” University of Targu Jiu	Romanya / Romania
Prof. Dr. Danuta Kajrunajtys	Cracow University	Polonya / Poland
Prof. Dr. Doerl Duşmanescu	Petroleum- Gas University of Ploiești	Romanya / Romania
Prof. Dr. Irene Tilikidou	Alexander Technological Educational Institute of Thessaloniki ATEI	Yunanistan / Greece
Prof. Dr. Diana Mihaela Pociovalișteanu	“Constantin Brancuși” University of Targu Jiu	Romanya / Romania
Prof. Dr. Maciej Cieslukowski	Poznan University	Polonya / Poland
Prof. Dr. Marian Zaharia	Petroleum- Gas University of Ploiești	Romanya / Romania
Prof. Dr. Renata Galaj- Dempniak	University of Szczecin	Polonya / Poland
Doç. Dr. Jana Kotlebova	University of Economics in Bratislava	Slovakya / Slovakia
Doç. Dr. Aniela Balacescu	“Constantin Brancuși” University of Targu Jiu	Romanya / Romania
Doç. Dr. Daria Vystavkina	Odessa I.I. Mechnikov National University	Ukrayna / Ukraine
Doç. Dr. Jean Vasile Andrei	Petroleum- Gas University of Ploiești	Romanya / Romania
Doç. Dr. Manuel Vicente Nieto Mengotti	Universidade da Coruña	İspanya / Spain
Doç. Dr. Nuri Yavan	Ankara University	Türkiye / Turkey
Dr. Carmen Gago-Cortés	Universidade da Coruña	İspanya / Spain
Dr. Salomeh Tabari	Sheffield Hallam University	İngiltere / England
Dr. Jana Jabbour	Science Po, Paris	Fransa / France
Dr. Zofia Grodek- Szostak	Cracow University	Polonya / Poland

DERGİMİZİN TARANDIĞI İNDEKS VE KATALOGLAR

INDEXING AND CATALOGUES

ULUSLARARASI KATALOGLAR / INTERNATIONAL CATALOGUES

- World Catalogue of Scientific Sciences
- California Institute of Technology Caltech Library
- Stanford University Library
- SSRN
- Publons

ULUSAL KATALOGLAR / NATIONAL CATALOGUES

- Celal Bayar Üniversitesi Kütüphane Katalogu
- Karabük Üniversitesi Kütüphane Katalogu
- Karatekin Üniversitesi Kütüphane Katalogu
- Maltepe Üniversitesi Kütüphane Katalogu
- Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Kütüphane Katalogu
- Süleyman Demirel Üniversitesi Kütüphane Katalogu
- TDV İslam Araştırmaları Merkezi - İSAM
- Türkiye Kaynakçası

İçindekiler (Table of Contents)	Sayfa (Page)
	Editörden vi
Liberasyon ve Ekonomik Marjinalleşme Hipotezleri Çerçevesinde Türkiye'deki Kadın Sanık Sayısındaki Değişim: Ekonometrik Bir İnceleme Change in the Number of Women Defendants in Turkey Within Liberation and Economic Marginalization Hypotheses Framework: An Econometric Investigation Nadira Seyidova, İmren Alakuş	106-122
Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme ve Nitelikli Emek: Türkiye'nin PISA Performansı Üzerine Bir Değerlendirme Sustainable Economic Growth and Skilled Labor: An Assessment On Turkey's PISA Performance Özge Durman, Şekip Yazgan	123-133

EDİTÖRDEN...

Kıymetli Bilim İnsanları,

International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences – IJEPHSS, Nisan 2018’de ilk sayısını çıkararak yayın sürecine başlamıştır. IJEPHSS açık erişimli, hakemli, Türkçe ve İngilizce dillerinde yılda dört sayı olarak (Ocak-Nisan-Temmuz-Ekim) elektronik ortamda yayımlanan bilimsel bir dergidir.

Dergimiz ilk yayımlandığı tarihten itibaren yoğun bir ilgiyle karşılaşmıştır. İlk sekiz sayı itibariyle toplam 41 araştırma makalesi ve bir kitap değerlendirme notu, akademik çevrenin ilgisine sunulmuştur. Dergipark sistemi kayıtlarına göre dergimizde yayımlanan çalışmalar, araştırmacılar ve ilgililer tarafından 30.000’in üzerinde kaydedilmiş ve incelenmiştir. Okumakta olduğunuz 3. cildimizin ikinci sayısında ise iki araştırma makalesini dikkatinize sunmuş bulunuyoruz.

Son sayımızla birlikte dergimizde yayımlanan makalelerin 16’sı ekonomi ve finans, 11’i işletme, 10’u siyaset bilimi-kamu yönetimi, 4’ü edebiyat alanlarında yayınlanmıştır. Ayrıca 1’er adet tarih ve felsefe alanında çalışma da yayımlanmıştır.

IJEPHSS, ulusal ve uluslararası düzeyde 23 bilimsel endekste ve ayrıca çok sayıda kütüphane ve kurum veri tabanında taranmaktadır. Taranılan endeks sayısının artırılması ve böylece dergimizin görünürlüğü ile atıf düzeyinin yükseltilmesi için çalışmalar sürdürülmektedir.

Yeni sayımızda yer alan çalışmaların bilim dünyasına katkı sunmasını dileriz.

Yönetici Editörler

Doç. Dr. Halil İbrahim Aydın – Dr. Onur Oğuz

LİBERASYON VE EKONOMİK MARJİNALLEŞME HİPOTEZLERİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE'DEKİ KADIN SANIK SAYISINDAKİ DEĞİŞİM: EKONOMETRİK BİR İNCELEME

Nadira Seyidova¹, İmren Alakuş²

Makale İlk Gönderim Tarihi / Recieved (First): 31.12.2019

Makale Kabul Tarihi / Accepted: 08.04.2020

Özet

Sosyal bilimlerde suçtaki cinsiyet farkı tartışmalı meseledir. Suçtaki bu fark yıllar içinde azalmıştır. Ekonomik marjinalleşme ve liberasyon hipotezi bu gerçeğe yönelik kapsayıcı açıklamalar sunmaktadır. Bu hipotezler çeşitli ülkeler ve dönemler için test edilmiştir. Bu çalışma, Türkiye'deki suçtaki cinsiyet farklılığını değerlendirmek için yukarıda bahsedilen hipotezleri kullanmıştır. Ekonomik ve sosyal göstergeler yardımıyla istatistikler analiz edilmiştir. Göstergeler için zaman serileri yöntemine başvurulmuştur. Serilerde durağanlık ADF ve PP birim kök testleri ile sınanmıştır. ARDL eşbütünleşme ve Granger nedensellik testleri seriler arasındaki ilişkileri araştırmak için kullanılmıştır. Hipotezler ve çıktılar ışığında çalışma, Türkiye'deki kadın suçuna yönelik mevcut durumu değerlendirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Liberasyon hipotezi, Ekonomik marjinalleşme hipotezi, Suç, Zaman serileri analizi.

CHANGE IN THE NUMBER OF WOMEN DEFENDANTS IN TURKEY WITHIN LIBERATION AND ECONOMIC MARGINALIZATION HYPOTHESES FRAMEWORK: AN ECONOMETRIC INVESTIGATION

Abstract

Gender gap in crime is the controversial issue in the social sciences. The gap in the crime has narrowed for the years. Economic marginalization and liberation hypothesis present comprehensive explanations towards this fact. These hypothesis have tested for many different countries and periods. This study used abovementioned hypothesis for evaluating the gender gap in crime in Turkey. It analysed statistics with the help of economic and social indicators. Methods of time series analysis were applied for the indicators. Stability in the series was examined by ADF and PP unit root tests. ARDL cointegration and Granger causality tests were used for researching relations between series. In the light of findings and hypothesis, the study evaluated current situation towards female criminality in Turkey.

Key Words: Liberation hypothesis, Economic marginalization hypothesis, Crime, Time series analysis.

¹ Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Doktora Öğrencisi, mail: nadireseyidova@yahoo.com.tr, ORCID: 0000-0002-2375-8426

² Marmara Üniversitesi, Avrupa Birliği Enstitüsü, Doktora Öğrencisi, mail: imren.alakus@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-8349-180X

1. Giriş

Kriminolojideki en güçlü bulgu, kadınların erkeklerden daha az suç işlediğidir. Bu sebeple, 1980'e kadar suçlardaki cinsiyet farklılıkları çok fazla dikkat çekmemiştir. Suçun erkek dünyasına bağlı olduğu düşünülmüştür. Kadınların suç işlemesi/işleyebileceği ise göz ardı edilmiştir. Kadın suçlulara yönelik araştırmalar yapılsa da bu araştırmalar çok sınırlı olmuştur. Bu çalışmalar sadece fuhuş ve şiddete eğilimli kadının ahlakına dair analizleri kapsamıştır. Bu dönemde ve çalışmaların hedeflediği konularda sınırlı sayıda kadın, suç işlediğinden dolayı bu kadınların hasta olduğu görüşleri de dile getirilmiştir (Islam, Banarjee ve Khatun, 2014:1).

Bazı kriminologlar, kadınların suç işlemesini ciddiye almadıkları için bu konuyla ilgili açıklamalara olan ihtiyacı da göz ardı etmişlerdir. Bazıları da cinsiyet farkının sosyal gerçek olduğu ve erkeğin daha fazla suç işlemesinin tarihsel ve kültürel faktörlerle ilişkili olmadığı düşüncesiyle kadınların suç işlemesi üzerine yapılan araştırmaları önemsememişlerdir. Bazı araştırmacılar ise teorilerin cinsiyet farkı gözetmemesinin doğruluğunu savunmuşlardır. Böylelikle suç alanında toplumsal cinsiyetin oynadığı rol göz ardı edilmiştir. Fakat zamanla bu durum değişmiştir. Bugün birçok veri kaynaklarına göre kadının suç oranı artmakta ve suçtaki cinsiyet farkı azalmaktadır (Heimer, 2000; Lauritsen, Heimer ve Lynch, 2009; Steffensmeier, Schwartz, Zhong ve Ackerman, 2005; Steffensmeier, Zhong, Ackerman, Schwartz ve Agha, 2006).

Örneğin, 2004'ten 2013'e kadar dünya çapında erkek mahkûmların sayısı ortalama senelik %1,5 değişim ile %15 artmıştır. Kadın mahkûmların sayısı da ortalama senelik % 1,9 değişim ile bu dönemde %18'e kadar artmıştır (Heiskanen ve Lietonen, 2016:26). Suçtaki cinsiyet farkındaki değişim, Türkiye'de de verilerle desteklenmiştir. İstatistikî raporlara göre, Türkiye'de erkek mahkûmların sayısında 1998-2016 yılları arasında senelik ortalama %1 oranında değişim yaşanırken kadınlar için bu oran %1,2 olmuştur (TÜİK, 2017). Yani suçtaki cinsiyet farkının Türkiye'de de aynı yönlü değiştiği gözlemlenmiştir. Kadınların suç işleme sayısı erkeklerin suç işleme sayısından daha hızlı şekilde artmıştır. Bu durum da, suçtaki cinsiyet farkını azaltmıştır. Bu nedenle, Türkiye'ye yönelik kadın-erkek suç sayısında yakınlaşmanın araştırılması önem teşkil etmiştir.

Çalışmanın amacı, Türkiye'de kadın sanık sayısındaki değişimi ve suçta cinsiyet farkındaki azalmayı ortaya koymaktır. Çalışmanın temel hipotezi, ekonomi ve sosyal alandaki verilerin kadın sanık sayısını etkileyeceğidir. Türkiye'de suç-cinsiyet farklılıkları çerçevesinde araştırmaların sınırlı olması mevcut çalışmanın önemini göstermektedir.

Çalışmada Türkiye'de 1991-2016 yılları arasındaki kadın sanık sayılarının toplam sanık sayısı içindeki payının bazı ekonomik ve sosyal göstergelerle ilişkisi liberasyon ve ekonomik marjinalleşme hipotezleri çerçevesinde zaman serileri analiz yöntemleri kullanılarak incelenecektir. Liberasyon hipotezi başlığı altında kadın sanık sayılarının kadın işgücü, eğitime katılımları ve ücretli/sigortalı kadın çalışan göstergeleri ile ilişkisi incelenecektir. Ekonomik marjinalleşme hipotezinde ise ergen anne sayısı, kadınların işsizlik oranı ve güvencesiz çalışan kadın sayısı göstergelerinin kadın sanık sayılarıyla ilişkisine bakılacaktır.

Mevcut hipotezlerin ekonometrik olarak araştırılması için öncelikle serilerin durağanlığı incelenecektir. Bu amaçla ADF (Augmented Dickey Fuller) ve PP (Philips-Perron) birim kök testleri kullanılacaktır. Daha sonra serilerin uzun vadede birlikte hareket edip etmediklerini araştırmak amacıyla Johansen Eşbütünlük testine başvurulacaktır. Son olarak, Granger nedensellik testi ile seriler arasındaki sebep sonuç ilişkisi araştırılacaktır. Zaman serileri analizinin yanı sıra 2000-2016 yılları

arasındaki toplumsal cinsiyet farklılığı endeksi (Gender Gap Index) analiz edilecektir. Bu çıktılar, hipotezler ışığında yorumlanarak çalışmanın sonuçları değerlendirilecektir.

2.Kadınların Suç Eğilimine Getirilen Açıklamalar

1970'lerden önce suça yönelik sosyolojik çalışmalarda sadece erkek suçlulara odaklanılmıştır. Bu suçlar, grup kademesinde veya yapısal davranışlar açısından incelenmiştir. Fakat kadın suçu üzerine yapılan çalışmalarda aynı perspektif kullanılmamıştır. Genellikle kadın suçuna yönelik açıklamalar cinsiyetçi kavramlar üzerine kurulmuş veya psikolojik noksanlık açısından ele alınmıştır. Kadının suç işlemesine bireysel anormallik (Lombroso ve Ferrero, 1898:30), hormonal veya menstrüel faktörlerin (Dalton, 1964: 263) neden olduğu açıklamaları da getirilmiştir.

Kısacası, erkek suçuna yönelik yapılan araştırmalarda olduğu gibi kadın suçlarını sosyal yapı veya sosyal eşitsizlik açısından ele almak yerine bireysel anormallik, noksanlık veya biyolojik farklılık açıklamaları tercih edilmiştir. Örneğin Pollak (1950), kadın suçunun biyolojik farklılıktan kaynaklandığına yönelik görüş bildirmiştir.

1960'ların sonu ve 1970'lerin başında kriminolojinin basite indirgenmiş ve cinsiyetçi yaklaşımına feminist eleştiri gelmiştir. Daly ve Chesney-Lind'e (1988:92) göre bu dönem kriminolojinin, feminizmin farkına varış dönemi olmuştur. Bu dönem boyunca araştırmacılar suçla ilişkili teorilerde kadına ilgi gösterilmemesini sorgulamaya ve araştırmada erkek egemen yargılara dikkat çekmeye başlamışlardır. Erkek merkezli ve erkek suçlarını açıklayan genel teoriler eleştirilmiştir.

Son dönemdeki cinsiyetler arası suç davranışları çalışmalarına bakmadan önce erken dönem çalışmalarını tekrar ifade etmekte fayda vardır. Erkek ve kadının suça yönelik davranış farklılıklarıyla ilgili erken dönemde yapılan çalışmalarda yukarıda da bahsedildiği gibi kadın suçlular normal dışı olarak ifade edilmiş ve kadınların, erkek suçluların sahip olduğu biyolojik ve psikolojik özellikleri gösterdikleri ortaya koyulmuştur. Daha sonra kriminologlar ve sosyologlar kadınların suç işleme sayısındaki artışı açıklayan başka paradigmlar kullanmışlardır. Sosyo kültürel faktörler bu çalışmalarda ele alınmıştır. Bunun sonucunda ise suçtaki cinsiyet farkının toplumsal cinsiyet rolünün sonucu olduğu beyan edilmiştir. Ayrıca, geçmiş çalışmalara cevaben, suç işlemedeki cinsiyet farkının biyolojik farklılığın bir sonucu olması durumunda bunun zaman veya mekâna göre farklılık göstermeyeceği vurgulanmıştır. Fakat çalışmalar farklılık gösterdiğini gözler önüne sermiştir (Puhmann, 2015:5).

“Kadın suçluluğu ve suç” ile ilgili yakın dönem çalışmaları, Freda Adler ve Rita J. Simon ile başlamıştır. Bu çalışmalar kriminolojide kadınının görünürlüğünü artırma, kadının suçla ilişkisini sadece kurban olarak değil suçlu olarak da irdeleme ve suçu cinsiyet farklılıklarının sonucu olarak değil toplumsal cinsiyet farklılıklarının bir ürünü olarak algılama üzerine kurulmuştur (Walklate, 2007).

Kadınların suç işlemesine ve suçta cinsiyet farkının azalmasına yönelik İngiltere ve Galler, Kanada ve ABD temelinde çok sayıda çalışmalar yapılmıştır (Box ve Hale, 1983; Fox ve Hartnagel, 1979; Steffensmeier, 1993). Bu çalışmalarda kadın suçlu sayısındaki artış bazen erkek suçlu sayısındaki artışı aşmış ve bazen de erkeklerin suç işleme oranları kadınların suç işleme oranlarından daha fazla azalmıştır. Her iki durumda da suçtaki cinsiyet farklılıkları azalmıştır. Fakat kriminologlar bu farklılığın sebebini kesin olarak ortaya koyamamaları da bazı açıklamalar öne sürmüşlerdir. Kadının özgürleşmesi ve ekonomik durumu suçtaki cinsiyet farkının azalmasını açıklamaya çalışan faktörler olmuştur. Bu bağlamda liberasyon ve ekonomik marjinalleşme hipotezleri toplumsal cinsiyete özgü teoriler olup kadının suç işlemeye yönelişini açıklamak için oluşturulmuşlardır.

Adler ve Simon, kadının özgürleşme hareketini ve çalışma hayatına girmesini suç bağlamında araştırmışlardır. Onlara göre artan özgürlüğün kadınların suç işlemesine etkisi olmuştur. Yani, yasal engellerin kaldırılması ve kadınların kamu alanına girmeleri kadının suç işleme kapasitesini artırmıştır.

Önceki çalışmalar sosyolojik araştırmalara değinmezken Simon ve Adler bu bağlamda katkıda bulunmuştur. Her ne kadar bu iki görüş suç ve kadın hareketi arasında pozitif yönde ilişki kurması nedeniyle eleştirilmişse de bu alana yaptıkları katkıları göz ardı edilmemiştir (Simpson, 1989:610).

Diğer önemli ve geniş çapta kabul gören açıklama, ekonomik marjinalleşme hipotezi olmuştur. Bu hipoteze göre suçta cinsiyet farklılıklarının azalmasının sebebi kadınların finansal istikrarsızlığındaki artıştır. Yani, kadın erkeğe göre ekonomik olarak dezavantajlı olduğunda kadının suç oranı artmıştır. Bu hipotez karşılaştırmalı argümana dayanmıştır. Bazı araştırmalarda kadının suç oranlarının artması, kadının mutlak yoksulluğundaki artışa bağlanmıştır (Heimer, 2000:428). Kısacası, her iki hipotez suçtaki cinsiyet farkının azalmasına yönelik sosyo ekonomik açıklamalar sunmuşlardır. Aşağıda iki hipotez detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

2.1. Liberasyon Hipotezi

Kriminolojik araştırmalarda en önemli bulgu olan, erkeklerin kadınlardan daha fazla suç işlediği tespiti, yukarıda da ifade edildiği gibi son dönemde suçta cinsiyet farkının azalmasıyla gerçekliğini yitirmiştir. Liberasyon hipotezi bu farkın azalmasına yönelik yeni bir açıklama getirmiştir. Bu hipoteze göre, kadınların artan ekonomik ve sosyal bağımsızlıkları kadınların suç oranlarını arttırmıştır. Bu durum da suçtaki cinsiyet farkını azaltmıştır (Heimer, 2000:429).

Liberasyon, pozitif anlama sahip olsa da kadının suça yönelimini açıklamak için kullanıldığında negatif anlam kazanmıştır. Liberasyon sonucunda kadınların geleneksel feminen özelliklerini yitirdiklerine ve erkeklerle birçok bakımdan benzer olmaya çalıştıklarına inanılmıştır. Bu sürecin yan etkisi olarak suçta artış görülmüştür (Andraszczyk, 2017:80).

Benzer şekilde bir başka araştırmada, suçtaki cinsiyet farklılığının, kadın ve erkek arasında sosyal eşitsizliğin en fazla olduğu ülke ve gruplarda en yüksek olacağı belirtilmiştir. Bu sebeple, suçlardaki cinsiyet oranının ülkeden ülkeye değiştiği ifade edilmiştir. Ayrıca çalışma, kadın ve erkeğin sosyal rolleri benzeştiğinde kadının suç işleme oranının yükseleceğini ve yavaş yavaş erkek oranını yakalayacağını altını çizmiştir (Sutherland, Cressey ve Luckenbill, 1992:180).

İlk olarak Simon ve Adler tarafından bu argüman uygulanmıştır 1975 yılında yayınlanan *Sisters in Crime: The Rise of New Female Criminal* kitabı detaylı bir şekilde kadınların suç yönelimlerini analiz etmiştir (Adler, 1975). Bu çerçevede, kadınların suç işleme oranlarındaki artış, kadının özgürleşmesi ve sosyal hayattaki bağımsızlığına bağlanmıştır. Kadın suç işleme oranlarının artışı, erilleşme süreciyle ilişkili görülmüştür. Kadının, özel alan ve kamu alanı arasındaki ayırım ortadan kalktığı için daha agresif, kendine güvenen ve cesaretli olduğu ifade edilmiştir. Kısacası, bu hipotez, kadınların suç işleme oranının artmasını erkek için ayrılmış aktivitelere kadınların katılabilmesine bağlamıştır (Andraszczyk, 2017:82).

Liberasyon hipotezi, kadının, özgür oldukça daha agresif, saldırgan ve inatçı bir kişiliğe bürüneceklerini savunmuştur. Buna ek olarak kadının, suç işlemeyi başarı ve refah elde etmede araç olarak kullanmayı öğreneceğini ve bu nedenle şiddete daha fazla eğilimli olacağı ifade edilmiştir. Kadının erilleşme süreci sonucu hem mülkiyet hem de şiddet saldırılarındaki suç oranlarında artış olacağı belirtilmiştir (Small, 2000:75). Yani kadınların suç işleme oranlarının, toplumsal cinsiyet normları kısıtlamalarından ve geleneksel cinsiyet rollerinden özgürleştiğinde artacağı ileri sürülmüştür (Hsieh ve Schwartz, 2018:31).

Rita Simon da kadın suç oranındaki artışı, kadının sosyal hayatında değişen koşullara bağlamıştır. *Women and Crime* kitabında biyolojik faktörleri kadının suça yönelimiyle alakasız görmüştür. Simon, kadının sosyal alanda daha fazla yer almasıyla suça yönelimindeki artış arasında

Sanık Sayısındaki Değişim: Ekonometrik Bir İnceleme

ilişki bulmuştur (Simon, 1975). Bu kapsamda, kadının emek piyasasına yüksek nitelikli iş gücü olarak girdikçe mülkiyet ve işle alakalı suç yönelimlerinin artacağı ifade edilmiştir (Andraszczyk, 2017:82).

Liberasyon hipotezi, erkeklerin sosyal fırsatları, ağırları ve kabiliyetleri kadınlardan daha fazla olduğu için suç alanında daha aktif olduklarını savunmuştur. Eğer kadının fırsatı, verimliliği ve sosyal iletişimi artarsa kadının da suç oranında artış olacağı ifade edilmiştir. Diğer taraftan kadın daha fazla becerikli ve eğitilmiş olursa ekonomik olarak bağımsız olacağı belirtilmiş ve böylece kadınların şiddet temelli suç oranları azalacağı savunulmuştur. Kadınlar daha eğitilmiş ve daha bağımsız olduklarında karşılaştıkları durumları daha az şiddet yollu çözecekleri ifade edilmiştir (Islam vd., 2014:8).

Kısacası, hipotez, 1960'lar ve 1970'ler arasındaki dönemde kadının suç işleme sayısındaki artışı 1960'lardaki kadın hareketine ve buna paralel olarak kadının özgürleşmesine dayandırmıştır (Heimer, 2000:442). Yani kadın hareketinden önce kadının davranışlarının sosyal roller ile kontrol altında tutulduğu ifade edilmiştir. Kadın hareketiyle ise bu sınırlamalar çeşitli yasal reformlar ile kaldırılmıştır. Fakat yukarıda da ifade edildiği gibi hipotez içinde farklı noktaların altı çizilmiştir. Örneğin, bir taraftan, artan özgürlük ile kadının daha iddialı, agresif ve maskülen olduğu ve bu sebeple suç işlemek için yapısal fırsatlar elde ettiği ifade edilmiştir (Puhmann, 2015:20). Yani, cinsiyet rollerinin ve tutumlarının benzeşmesinin şiddet ve mülkiyet suçlarını da içine alan tüm suç çeşitlerinde kadınların suç işleme oranını arttırdığı ileri sürülmüştür. Diğer taraftan ise kadının iş gücüne katılım oranının artmasının işyerinde suç için yeni fırsatlar oluşturduğu ifade edilmiştir (Heimer, 2000:442). Diğer bir deyişle bu bakış açısından suçta genel bir artıştan ziyade sadece artan özgürlükle alakalı alanlarda (ekonomik suçlar) artış olacağı ve kadınların daha az ötekileştirilmesinden ötürü şiddet suçlarında azalma olacağı ileri sürülmüştür (Puhmann, 2015:20).

Kadınlar tarafından işlenen suç eylemlerinin yapısındaki değişim bu teorinin varsayımlarını doğrulamıştır. Geçmişte kadınların işledikleri suçlar genelde geleneksel ahlakı çiğnemek ve fuhuş olmuştur. Son dönemde ise kadınlar tarafından işlenen suçların doğasında değişim olmuştur. Kadınların işledikleri suçlar arasına beyaz yaka suçlar, dolandırıcılık gibi türler eklenmiştir (Islam vd., 2014:7).

Fakat birkaç çalışma bu teorinin kusurlu olduğunu göstermiştir. Bunun sebebi kadın suçluların özellikleri olmuştur. Bu suçluların özgürleşmiş veya bağımsız karakterize edilemeyeceği belirtilmiştir (Hunnicut ve Broidy, 2004:132). Bir diğer taraftan da özgürleşmenin olduğu yerlerde suç oranlarında azalma gerçekleşmiştir. Örneğin, ABD'de 1960-1985 arasında kadınların iş gücüne katılımındaki artışa rağmen bu dönemde kadın yolsuzluk ve hırsızlık suçlarında azalma gerçekleştiği analiz edilmiştir. Bu çalışmalar kadının iş gücüne katılımındaki artışın suç oranlarında cinsiyet oranlarının değişimiyle ilgili olan teze katkıda bulunmamıştır (Steffensmeier ve Streifel, 1992: 92). Diğer taraftan, 1982 yılında Roy Austin, kadın özgürleşmesinin kadın suçu üzerinde etkisini araştırmış ve özgürleşme ve kadın suçu arasında ilişki bulmuştur (Austin, 1982:425). Yani hipotezin uygulanabilirliği dönemlere ve ülkelere göre değişebilmektedir.

Liberasyon hipotezinde dikkat edilmesi gereken en önemli konu göstergelerdir. Liberasyon araştırmasında bağımsız değişkenleri seçmek yanlış yorumların önüne geçmek için çok önemlidir. Örneğin, kadın iş gücüne katılım bu kapsamda gösterge olarak kullanılmaktadır. Fakat bu değişken tek başına kadınların özgürleşmesini göstermemektedir. 2. Dünya savaşıdan beri kadın iş gücündeki artışın çoğu düşük maaşlı sektöre yönelik olmaktadır. Bu nedenle kadın iş gücüne katılımının ekonomik özgürleşmenin net bir göstergesi olarak ele alınamayacağı öne sürülmektedir. Çünkü kadının iş dünyasına girişi özgürleşme çağrısından ziyade ekonomik bir gereklilik olmaktadır. Boşanma da bir diğer gösterge olarak ele alınan değişkendir. Boşanma, kadınların özgürleşme hareketi olarak okunabilir. Fakat kadınlar boşanmadan sonra önemli finansal zorluklar yaşamaktadırlar. Kadınların en yoksul kesimi çocuğuyla tek yaşayan kadınlardır (Hunnicut ve Broidy, 2004:136).

Bahsi geçen göstergelerin finansal zorluğa da işaret etmesi bu çalışmayı bir başka hipoteze yönlendirmektedir. Ekonomik marjinalleşme ve liberasyon hipotezi rakip hipotezler olarak görülebilmektedir (Hunnicut ve Broidy, 2004:132). Bu kapsamda ekonomik marjinalleşme hipotezi aşağıda ana hatlarıyla incelenecektir.

2.2. Ekonomik Marjinalleşme Hipotezi

Kadınların suç işlemesine yönelik getirilen bir diğer açıklama ekonomik marjinalleşme hipotezidir. Bu hipotez, liberasyon hipotezi gibi kadının özgürleşmesiyle değil kadının finansal olarak kısıtlanması ve kadın suç oranının artması arasındaki ilişkinin varlığını ileri sürmüştür.

Genel olarak kadınların suç işleme yönelimleri ekonomi temelli olarak karakterize edilmiştir. Kadınlar, baskın bir şekilde şiddet içermeyen mülkiyet suçlarına ve hırsızlığa yönelmişlerdir. Kadın suç oranları erkek suç oranlarından çok düşük olmasına rağmen ekonomik suçlarda kadınların oranı istikrarlı biçimde zamanla artmıştır. Son yarım asırdır suç oranları ve yoksulluk kadınlar arasında artış göstermiştir. Bu nedenle, kötüleşen ekonomik durumlarla suç arasında nedensel ilişki olduğu düşünülmüştür. Kadının yoksulluğu ve suç işlemesi arasındaki bağlantıyı ifade eden ekonomik marjinalleşme hipotezi, suçtaki cinsiyet farkındaki azalmaya yönelik en yaygın açıklamalardan biri olmuştur (Hunnicut ve Broidy, 2004:135).

Ekonomik marjinalleşme hipotezinin destekçileri iş gücüne kadın katılımının daha fazla olmasının toplumsal cinsiyet eşitliğine veya kadınlar için ekonomik koşulların gelişmiş olmasına işaret etmediğini iddia etmişlerdir (Daly ve Chesney-Lind, 1988:91). Yukarıda da ifade edildiği gibi ekonomik ihtiyacın sonucu olarak kadınlar daha çok niteliksiz işlerde çalışmışlardır. Bu sebeple bu artışı sadece özgürleşme temelinde değerlendirmek doğru değildir.

Hipoteze göre, kadınlar yoksulluk ve ekonomik güvensizliğe bir cevap olarak suç işlemişlerdir. Bu hipotez, işsizliği, kötü maaşı, niteliksiz işleri, yetersiz refah ödemelerini ve hane halkının tüm sorumluluğunu alan kadınların sayısındaki artışı suçtaki cinsiyet farkının azalmasının temel sebepleri olarak görmüştür (Islam vd., 2014:7). Bunlara ek olarak, kadının suç işlemesinin temel sebepleri, toplumda düşük pozisyonda olma, prestiji olmayan mesleklerle uğraşma ve sosyal ve profesyonel hedefleri yerine getirmeye imkân bulmama şeklinde listelenmiştir (Small, 2000:76). Kısacası, bu hipotez kadının erkeğe oranla artan finansal zorluğunu suçta cinsiyet farklılıklarının azalmasının temel sebebi olduğunu savunmuştur.

Hipotezin kuramsal temeli konusunda araştırmacılar arasında ortak görüş olmamasına rağmen hipotez, kadın suçlarına yönelik çalışmalarda sık sık kullanılmıştır. Örneğin, Steffensmeier (1993:424–425) yoksulluğu, kadınların suç yönelimindeki değişimin temel faktörü olarak ele almıştır. Box ve Hale 1951-1980 dönemi için kadının kayıtlı işsizliğinin İngiltere ve Galler'de kadın sanık oranı üzerinde bazı etkisinin olabileceğini raporlamıştır. Çalışmada kadın işsizliği, kadınların şiddet ve mülkiyet suçları işlemeleriyle pozitif ilişkili olduğunu bulmuşlardır (Box ve Hale, 1984:495).

Steffensmeier ve Streifel 1965-1986'ya ait ABD verilerini kullanarak kadının ekonomik marjinalleşme hipotezini yorumlamıştır. Çalışmalarında hane halkının tüm sorumluluğunu üstlenen kadın sayısındaki artışın kadının mülkiyet suçu, ev soygunu ve fuhuş suçlarından ötürü tutuklanmalarıyla pozitif yönde ilişki bulunmuştur (Steffensmeier ve Streifel, 1992:97). Genel olarak bu hipotez ve yapılan çalışmalar, kadının ekonomik durumunun (faktörler; aile parçalanması, işsizlik, niteliksiz veya düşük maaşlı işlerde istihdam) kadın suçuyla ilişkili olduğunu ileri sürmüştür (Heimer, 2000:452).

Bahsi geçen faktörlere ek olarak, bazı araştırmacılar kadın suçlarındaki artışa hangi faktörlerin sebep olduğuna dair başka potansiyel açıklama bulmuşlardır. Nispi maaş farkı bu bağlamda

incelenmiştir. Nitelikli ve niteliksiz işlerde maaş farklılığı olağan olmasına rağmen bu maaş farkının kadın için erkeğe olandan daha fazla olması bu hipotez bağlamında incelenen faktörlerden biri olmuştur (Gavrilova ve Campaniello, 2015:7).

Kısacası, liberasyon ve ekonomik marjinalleşme hipotezleri ile uzun zaman boyunca kadınların suç işleme eğilimlerinin göz ardı edilmesi önemli ölçüde ortadan kalkmıştır. Bu hipotezler ile kadının sosyal ve ekonomik durumları incelenerek suça yönelimleri arasındaki ilişkinin varlığı analiz edilmiştir. Bu çalışmada da Türkiye örnek olayı kullanılarak hipotezlerin uygulanabilirliği değerlendirilecektir.

3. Sayısal Analiz

Zaman serileri analizinin yapılabilmesi için verilerin aynı frekansta, düzenli ve aynı kriterler temelinde hesaplanarak açıklanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun yanısıra analize dahil edilen zaman periyodu da önem arz etmektedir. Türkiye'de adli sicil istatistiklerinin 1986, okula kayıt istatistiklerinin ise 1991 yılından itibaren açıklanması analizin zaman periyodunu kısıtlamaktadır. Buna ek olarak, çalışmanın hipotezlerine temel olabilecek tüm göstergelerin cinsiyet temelinde gruplandırılmaması çalışmayı etkileyen bir diğer önemli kısıtlamadır.

Önceden de belirtildiği gibi analize dahil edilen dönemde Türkiye'de kadın ve erkek sanık sayılarının toplam sanık sayılarına oranında ters yönlü trend gözlemlenmektedir. Bu dönemde kadın sanık sayılarının toplam sanık sayılarına oranında artış yaşanırken, erkek sanık sayısının toplam sanık sayısına oranında azalış yaşanmıştır. Liberasyon ve ekonomik marjinalleşme hipotezlerini Türkiye için sayısal olarak test etmek amacıyla bazı ekonomik ve sosyal göstergeler seçilerek zaman serileri oluşturulmuş, daha sonra bu seriler arasındaki ilişkiler EViews 10 yazılımı aracılığıyla ekonometrik olarak analiz edilmiştir. Liberasyon hipotezi, kadın sanıkların toplam sanıklara oranı ile kadın işgücüne katılımının toplam işgücüne oranı, maaşlı ve sigortalı çalışan kadınların toplam kadın istihdamına oranı ve lise eğitimine kayıtlı kadınların toplam kadınlara oranı serileri ile test edilmiştir. Ekonomik marjinalleşme hipotezi ise kadın sanıkların toplam sanıklara oranı ile ergen yaşta (15-19) doğum yapan kadınların aynı yaştaki 1000 kadına oranı, kadın işsizlik oranının toplam kadın işgücüne oranı ve sosyal güvencesiz çalışan kadınların toplam kadın çalışanlara oranı serileri ile test edilmiştir. Veriler yıllık frekansta olup, 1991-2019 periyodunu kapsamaktadır. Verilerin program çıktılarında yer alan kısaltmaları, tam isimleri ve kaynakları Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Analizde Kullanılan Değişkenler

Kısa Ad	Açıklama	Kaynak
CKSTS	Kadın sanıkların toplam sanıklara oranı	T.C. Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü
CLFTF	Kadın işgücüne katılımının toplam işgücüne oranı	Dünya Bankası (World Development Indicators)
CWSWF	Maaşlı ve sigortalı çalışan kadınların toplam kadın istihdamına oranı	Dünya Bankası (World Development Indicators)
CSETF	Lise eğitimine kayıtlı kadınların toplam kadınlara oranı	Dünya Bankası (World Development Indicators)
CAFR	Ergen yaşta (15-19) doğum yapan kadınların aynı yaştaki 1000 kadına oranı	Dünya Bankası (Gender Statistics)
CUEF	Kadın işsizlik oranının toplam kadın işgücüne oranı	Dünya Bankası (World Development Indicators)
CVEF	Sosyal güvencesiz (sigortasız) çalışan kadınların toplam kadın çalışanlara oranı	Dünya Bankası (World Development Indicators)

Serilerin yıllık değişimlerinin hangi faktörlerden etkilendiğini ölçmek amaçlandığı için seriler bir önceki yılın değerlerine oranlanarak analize dahil edilmiştir. Analizin yapılabilmesi için önkoşul olarak serilerin durağanlıkları test edilmiştir. Durağanlık kavramı genel olarak zaman serisi verilerinin belirli bir zaman aralığında yatay eksen boyunca saçılım göstermesi, artma veya azalma trendinin olmaması şeklinde tanımlanabilir (Gujarati ve Porter, 2014:744). Serilerin durağan olmamaları daha sonra yapılan eşbütünleşme analizlerinde sahte regresyona yani sonuçların hatalı olmasına sebep olmaktadır. Serilerin durağanlıklarını sınamak için ADF (Augmented Dickey Fuller) ve PP (Phillips-Perron) testleri kullanılmıştır.

ADF testine göre, H_0 hipotezi “seride birim kök vardır” olarak sınanmaktadır. Çıktılarda hesaplanan test istatistiği tablo kritik değerinden büyükse veya test olasılık değeri sınanan anlamlılık düzeyinden (%1, %5 veya %10) küçükse H_0 hipotezi reddedilmektedir (Dickey ve Fuller, 1981:1057). Yani seride birim kök olmadığına, serinin durağan olduğuna karar verilmektedir. Eğer test istatistiği tablo kritik değerinden küçükse ve test olasılık değeri sınanan anlamlılık düzeyinden büyükse, H_0 hipotezi reddedilememektedir. Böylece seride birim kök olduğuna veya durağan olmadığına karar verilir. Bu durumda durağan olmayan serinin durağanlık seviyesini tespit etmek için serinin farkı alınır.

ADF testi yapısal kırılma ve bununla birlikte bazı etkileri de gözardı ettiği için eleştirilmektedir. Eleştirilen diğer etkiler, trend etkisi ve trende bağlı olarak oluşabilecek hata terimlerine ilişkin standart hatanın farklı olmasına bağlı etkiler olarak sıralanabilmektedir. Bu eksikliğin giderilmesi için Phillips-Perron tarafından PP birim kök testi geliştirilmiştir (Phillips ve Peron, 1998:335-346).

Tüm değişim serileri seviye değerlerinde durağanlaşmıştır. ADF ve PP test sonuçları Tablo 2 ve 3'teki gibidir:

Tablo 2: ADF ve PP test sonuçları (seviye değerlerinde, trend ve sabit terim dahil)

Seri	ADF test sonuçları		PP test sonuçları	
	T-stat	Prob	T-stat	Prob
CAFR	-2.77	0.2187	-3.04	0.1393
CKSTS	-4.13*	0.0153	-4.05*	0.0182
CLFTF	-5.98*	0.0002	-6.08*	0.0002
CSETF	-3.98*	0.0214	-4.01*	0.0203
CUEF	-5.63*	0.0005	-9.70*	0.0000
CVEF	-3.43	0.0664	-3.05	0.1362
CWSWF	-3.87*	0.0271	-3.84*	0.0292

Not: * %5 anlamlılık düzeyinde serinin durağan olmasını ifade etmektedir

Tablo 3: ADF ve PP test sonuçları (birinci fark, trend ve sabit terim dahil)

Seri	ADF test sonuçları		PP test sonuçları	
	T-stat	Prob	T-stat	Prob
CAFR	-4.32*	0.0104	-4.36*	0.0094
CVEF	-4.22*	0.0164	-6.71*	0.0000

Not: * %5 anlamlılık düzeyinde serinin durağan olmasını ifade etmektedir

Tablo 4: Mackinnon Kritik Değerleri

Kritik Değer	ADF Testi	PP Testi
	Eğim ve Sabit Terim	Eğim ve Sabit Terim
% 1	-4.33	-4.33
% 5	-3.58	-3.58
% 10	-3.22	-3.22

Tablolarda yer alan prob değerlerinin 0.05 ten küçük olması ve t istatistik değerlerinin Mackinnon kritik değerlerinden küçük olması serilerde H_0 hipotezinin reddedilmesine olanak tanımaktadır. Serilerde birim kök olmadığı veya serilerin durağan olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Serilerden bazıları seviye değerlerinde bazıları ise birinci farklarında durağanlaşmıştır. Seviye değerinde durağan olmayan CAFR ve CVEF serilerinin birinci derece farkı alındığında durağanlaştığı gözlemlenmiştir. ADF ve PP birim kök testlerine paralel olarak Ng-Perron birim kök testi de yapılmıştır. MZ_α , MZ_t , MSB ve MPT olmak üzere dört farklı alt testten oluşan Ng-Perron testi ADF ve PP testlerinin eleştirildiği noktalar için güvenilirliği artırmaktadır.

MZ_α ve MZ_t testleri için temel hipotez “seride birim kök vardır”, MSB ve MPT testlerinde ise temel hipotez “seride birim kök yoktur” şeklinde kurulmaktadır. MZ_α ve MZ_t testleri için hesaplanan test istatistikleri asimptotik kritik değerlerden küçük olursa temel hipotez reddedilememektedir. Seride birim kök olduğu, yani durağan olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. MSB ve MPT testlerinde ise hesaplanan test istatistikleri asimptotik kritik değerlerden küçük olursa temel hipotez kabul edilmektedir. Seride birim kök olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır (Sevüktekin ve Çınar, 2017: 389).

Serilerin Ng-Perron birim kök testlerinin sonuçları Tablo 5’te yer almaktadır.

Tablo 5: Ng-Perron Test Sonuçları (seviye değerleri, eğim ve sabit terim dahil)

Değişkenler	Denkleme Dahil	MZ _α	MZ _t	MSB	MPT
CAFR	Eğim ve ST	-5.86704*	-1.62420*	0.27683	15.3774
CKSTS	Eğim ve ST	-13.4773*	-2.58803*	0.19203	6.80513
CLFTF	Eğim ve ST	-13.5102*	-2.57941*	0.19092	6.85418
CSETF	Eğim ve ST	-13.3000*	-2.57857*	0.19388	6.85255
CUEF	Eğim ve ST	-13.8033*	-2.62346*	0.19006	6.62214
CVEF	Eğim ve ST	-12.2074*	-2.44906*	0.20062	7.57805
CWSWF	Eğim ve ST	-13.1662*	-2.55137*	0.19378	7.00029

Not: * %5 anlamlılık düzeyinde serinin durağan olmasını ifade etmektedir

Olasılık Değeri	Denkleme Dahil	MZ _α	MZ _t	MSB	MPT
1%	Eğim ve ST	-23.800	-3.42000	0.14300	4.03000
5%	Eğim ve ST	-17.3000	-2.91000	0.16800	5.48000
10%	Eğim ve ST	-14.2000	-2.62000	0.18500	6.67000

Tüm seriler MZ_{α} ve MZ_t testlerinde seviye değerlerinde durağanken, MSB ve MPT testlerinde seviye değerlerinde durağan değillerdir. Bu nedenle serilerin birinci farkı alınarak durağanlıkları araştırılmıştır.

Tablo 6: Ng-Perron Test Sonuçları (birinci fark, eğim ve sabit terim dahil)

Değişkenler	Denkleme Dahil	MZ _a	MZ _t	MSB	MPT
CAFR	Eğim ve ST	-11.4510*	-2.38205*	0.20802	8.01183
CKSTS	Eğim ve ST	-11.9116*	-2.43977*	0.20482	7.65364
CLFTF	Eğim ve ST	-17.7443*	-2.97807*	0.16783*	5.13867*
CSETF	Eğim ve ST	-32.6824*	-4.04120*	0.12365*	2.79499*
CUEF	Eğim ve ST	-1.29346*	-0.77227*	0.59706	66.0565
CVEF	Eğim ve ST	-12.8763*	-2.53719*	0.19704	7.07785
CWSWF	Eğim ve ST	-26.5731*	-3.64507*	0.13717*	3.42923*

Not: * %5 anlamlılık düzeyinde serinin durağan olmasını ifade etmektedir

Olasılık Değeri	Denkleme Dahil	MZ _a	MZ _t	MSB	MPT
1%	Eğim ve ST	-23.800	-3.42000	0.14300	4.03000
5%	Eğim ve ST	-17.3000	-2.91000	0.16800	5.48000
10%	Eğim ve ST	-14.2000	-2.62000	0.18500	6.67000

Serilerin birinci farkları alındığı zaman CLFTF, CSETF ve CWSWF serilerinin dört alt test için de birinci derece farklarında durağan oldukları, diğer serilerin ise MZ_{α} ve MZ_t testlerinde göre durağan, MSB ve MPT testlerine göre ise durağan olmadıkları gözlemlenmiştir.

ADF, PP ve Ng-Perron birim kök testlerinin nihai sonuçları yorumlandığında serilerin bazılarının seviye, bazılarının ise birinci fark değerlerinde durağanlaştığı sonucuna varılmaktadır.

3.1. Eşbütünleşme Testi

Serilerin bir kısmı seviye değerlerinde bir kısmı ise birinci farklarında durağan olduklarından hem liberasyon hem de ekonomik marjinalleşme hipotezleri için serilerin uzun dönem ilişkilerini incelemek amacıyla ARDL (Autoregressive Distributed Lag) testi uygulanmıştır. Otoregresif dağıtılmış gecikme modeli olan ARDL yaklaşımı hem seviye(I(0)) hem gecikme(I(1)) hem de seviye ve gecikme değerlerinde (I(0) & I(1)) durağanlaşan seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olup olmadığını araştırmaya olanak tanımaktadır (Sevüktekin ve Çınar, 2017: 577). Analizi yapmak için ilk aşamada uygun gecikme uzunlukları belirlenmiş, daha sonra test sonuçlarının çıktıları özetlenmiştir. Temel Hipotez eşbütünleşme ilişkisi yoktur şeklinde oluşturulurken alternatif hipotez seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi vardır şeklinde yorumlanmaktadır.

$H_0 : \delta_1 = \delta_2 = \delta_3 = \delta_4 = 0$ (Eşbütünleşme yoktur)

$H_1 : \delta_1 \neq \delta_2 \neq \delta_3 \neq \delta_4 \neq 0$ (Eşbütünleşme vardır)

Tablo 7: Sınır Testi Kritik Değerleri

	Alt Sınır I(0)	Üst Sınır I(1)
10 %	2.676	3.586
5%	3.272	4.306
1%	4.614	5.966
Liberasyon Hipotezi	F istatistik	3360.86 (0.000)
Optimum Gecikme Uzunluğu	(1,0,0)	
Ekonomik Marjinalleşme Hipotezi	F istatistik	7.560293 (0.000)
Optimum Gecikme Uzunluğu	(1,0,0)	

*Gecikme uzunluğunun belirlenmesinde AIC kullanılmıştır.

F istatistik Değerleri alt sınır değerlerinden küçük olduğunda eşbütünleşme ilişkisi olmadığı, üst sınır değerlerinden büyük olduğunda ise eşbütünleşme ilişkisi vardır yorumu yapılmaktadır. F istatistik değerleri sınanan her iki hipotez için de üst sınır değerlerinden büyük olduğu için seriler arasında uzun dönemli ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 8: Liberasyon Hipotezi ARDL (1,0,0) Modeli İçin Uzun Dönem Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	Olasılık Değeri
CKSTS	0.155350	0.4344
CLFTF	0.034264	0.8636
CWSWF	0.602819	0.0478*
CSETF	0.701551	0.0395*
<i>Tanımlayıcı İstatistikler</i>		
R ²	0.30538	
Düzeltilmiş R ²	0.178893	
F-İstatistiği	2.470606	(0.0000)
BG Serisel Korelasyon (LM)	0.646865	(0.5338)
Değişen Varyans (White)	0.473620	(0.9106)
Normallik (Jarque-Berra)	0.101073	(0.950719)

Tablo 9: Ekonomik Marjinalleşme Hipotezi ARDL (1,0,0) Modeli İçin Uzun Dönem Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	Olasılık Değeri
CKSTS	0.066474	0.7445
CAFR	-1.364003	0.4299
CUEF	-0.097611	0.3272
CVEF	-0.656258	0.0873*
<i>Tanımlayıcı İstatistikler</i>		
R ²	0.247026	
Düzeltilmiş R ²	0.116074	
F-İstatistiği	1.886382	(0.0000)
BG Serisel Korelasyon (LM)	0.663881	(0.5253)
Değişen Varyans (White)	0.466324	(0.9109)
Normallik (Jarque-Berra)	5.575597	(0.061557)

Her iki hipoteze ait uzun dönem çözülen modelin tahmin sonuçları ve tanımlayıcı istatistikler incelendiğinde modellerde değişen varyans, otokorelasyon ve normalliğe ilişkin sorunlara rastlanmamıştır. Bu sonuçlar incelenen değişkenler arasında ilişki bulunduğu, uzun dönemde birlikte hareket ettiklerini, her iki modele dahil edilen bağımsız değişkenlerinin uzun vadede bağımlı değişkenleri etkilediğini göstermektedir.

Liberasyon hipotezi kapsamında test edilen değişkenlerin uzun vadeli ilişkileri incelendiğinde maaşlı ve sigortalı çalışan kadınların toplam kadın istihdamına oranı ile kadın işgücüne katılımın toplam işgücüne oranının kadın sanıkların toplam sanıklara oranı üzerinde uzun vadede pozitif etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ekonomik marjinalleşme hipotezinin sınamaları ise uzun vadede sosyal güvencesiz çalışan kadınların toplam kadın çalışanlara oranının uzun vadede kadın sanıkların toplam sanıklara oranı üzerinde negatif etkisi olduğunu göstermektedir.

Her iki model için bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama gücü dikkete alındığında bu değişkenlerin yanısıra modele dahil edilmeyen değişkenlerin etki faktörlerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

3.2. Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Modellerde yer alan değişkenlerin aralarındaki kısa vadede nedensellik ilişkisinin olup olmadığını göstermek için Granger nedensellik testi yapılmıştır. Eğer bir değişkenin (X) geçmiş bilgileri, bir diğer değişkenin (Y) ileriye dönük tahmin edilmesinde fayda sağlarsa, fayda sağlayan değişkenin (X) diğer değişkenin (Y) Granger nedeni olduğu söylenmektedir. (Gujarati, 2009: 653-654). Bu test için “H₀: = X değişkeni, Y değişkeninin Granger nedeni değildir” hipotezi sınanmakta ve alternatif hipotez “X değişkeni, Y değişkeninin Granger nedenidir” şeklinde yorumlanmaktadır.

Tablo 10: Liberasyon Hipotezi için Granger Nedensellik Testi Sonuçları

H ₀ Hipotezi	Chi-sq	Prob.	Sonuç
CLFTF→CKSTS	2.877803	0.2372	Ho reddedilemez. Granger nedensellik ilişkisi yok.
CWSWF→CKSTS	4.849919	0.0885**	Ho reddedilir. Granger nedensellik ilişkisi var.
CSETF→CKSTS	2.714909	0.2573	Ho reddedilemez. Granger nedensellik ilişkisi yok.
CKSTS→CLFTF	7.425443	0.0244*	Ho reddedilir. Granger nedensellik ilişkisi var.
CWSWF→CLFTF	4.055302	0.1316	Ho reddedilemez. Granger nedensellik ilişkisi yok.
CSETF→CLFTF	3.197011	0.2022	Ho reddedilemez. Granger nedensellik ilişkisi yok.
CKSTS→CWSWF	2.069581	0.3553	Ho reddedilemez. Granger nedensellik ilişkisi yok.
CLFTF→CWSWF	1.473887	0.4786	Ho reddedilemez. Granger nedensellik ilişkisi yok.
CSETF→CWSWF	0.423331	0.8092	Ho reddedilemez. Granger nedensellik ilişkisi yok.
CKSTS→CSETF	3.325069	0.1897	Ho reddedilemez. Granger nedensellik ilişkisi yok.
CLFTF→CSETF	1.596871	0.4500	Ho reddedilemez. Granger nedensellik ilişkisi yok.
CWSWF→CSETF	1.301556	0.5216	Ho reddedilemez. Granger nedensellik ilişkisi yok.

Not: * %5; ** %10 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir

Liberasyon hipotezi temelinde nedensellik sınaması yapılırken maaşlı ve sigortalı çalışan kadınların toplam kadın istihdamına oranı değişkeninden kadın sanıkların toplam sanıklara oranı değişkenine doğru, kadın sanık sayılarının toplam sanıklara oranı değişkeninden ise kadın işgücüne katılımının toplam işgücüne oranı değişkenine doğru nedensellik ilişkisine rastlanmıştır.

Tablo 11: Ekonomik Marjinalleşme Hipotezi için Granger Nedensellik Testi Sonuçları

H ₀ Hipotezi	Chi-sq	Prob.	Sonuç
CAFR→CKSTS	0.871630	0.3505	Ho reddedilemez. Granger nedensellik ilişkisi yok.
CUEF→CKSTS	0.237513	0.6260	Ho reddedilemez. Granger nedensellik ilişkisi yok.
CVEF→CKSTS	0.197108	0.6571	Ho reddedilemez. Granger nedensellik ilişkisi yok.
CKSTS→CAFR	3.355440	0.0670	Ho reddedilir. Granger nedensellik ilişkisi var.
CUEF→CAFR	0.723572	0.3950	Ho reddedilemez. Granger nedensellik ilişkisi yok.
CVEF→CAFR	0.628741	0.4278	Ho reddedilemez. Granger nedensellik ilişkisi yok.
CKSTS→CUEF	0.246402	0.6196	Ho reddedilemez. Granger nedensellik ilişkisi yok.
CAFR→CUEF	1.197202	0.2739	Ho reddedilemez. Granger nedensellik ilişkisi yok.
CVEF→CUEF	0.198614	0.6558	Ho reddedilemez. Granger nedensellik ilişkisi yok.
CKSTS→CVEF	0.714523	0.3979	Ho reddedilemez. Granger nedensellik ilişkisi yok.
CAFR→CVEF	0.117102	0.7322	Ho reddedilemez. Granger nedensellik ilişkisi yok.
CUEF→CVEF	0.924518	0.3363	Ho reddedilemez. Granger nedensellik ilişkisi yok.

Not: * %5, ** %10 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir

Ekonomik marjinalleşme hipotezi nedensellik analizinde kadın sanıkların toplam sanıklara oranı ile ergen yaşta (15-19) doğum yapan kadınların aynı yaştaki 1000 kadına oranı, kadın işsizlik oranının toplam kadın işgücüne oranı ve sosyal güvencesiz çalışan kadınların toplam kadın çalışanlara oranı serileri ile test edilmiştir. Kadın sanıkların toplam sanıklara oranı değişkeninden CAFR (ergen yaşta (15-19) doğum yapan kadınların aynı yaştaki 1000 kadına oranı) değişkenine doğru nedensellik

ilişkinde rastlanmıştır. Yani, kadın sanıkların toplam sanıklara oranı ergen yaşta doğum yapan kadın oranını etkilemektedir. Bu sonuç aynı zamanda kadınlar arasında okullaşma oranının düşük olduğu durumlarda sigortasız çalışan kadın sayısında artış yaşanması ve ergen yaşta kadınların doğum yapma oranlarının yükseldiği yönündeki görüşleri desteklemektedir.

Belirtilen bulgular uzun vadede kadın sanık sayısını etkileyen faktörleri açıklamak için bazı ipuçları sunmakla birlikte kısa dönemde kadın sanık sayısındaki değişimin ekonomik faktörlerden doğrudan etkilenmediğini göstermektedir. İstatistiklerin yapısı, hukuki düzenlemelerden kaynaklanan değişiklikler ve hesaplama yöntemleri, sınamanın yapıldığı zaman diliminde hem Türkiye hem de dünya genelinde yaşanan gelişmeler de analiz sonuçlarının etkileyen faktörler olmuştur.

4. Sonuç

Sayısal incelemeler sonucunda 1991-2016 yılları arasında Türkiye'de kadın sanık sayılarının toplam sanık sayılarına oranında artış, erkek sanık sayılarının toplam sanık sayılarına oranında ise azalış gözlemlenmektedir. Kadın sanık sayılarının toplam sanık sayılarına oranındaki artışın nedenlerini araştırmak için kuramsal hipotezlere başvurulmuştur. Bu bağlamda, liberasyon ve ekonomik marjinalleşme hipotezleri ele alınmıştır. Hipotezlerin gösterge olarak kabul ettikleri değişkenler temelinde istatistiki veriler zaman serileri analiziyle test edilmiştir.

Liberasyon hipotezi başlığı altında kadın işgücüne katılımının toplam işgücüne oranı, maaşlı ve sigortalı çalışan kadınların toplam kadın istihdamına oranı ve lise eğitimine kayıtlı kadınların toplam kadınlara oranı çalışmanın göstergeleri olarak kabul edilmiştir. Diğer taraftan ekonomik marjinalleşme hipotezi kapsamında ergen yaşta (15-19) doğum yapan kadınların aynı yaştaki 1000 kadına oranı, kadın işsizlik oranının toplam kadın işgücüne oranı ve sosyal güvencesiz çalışan kadınların toplam kadın çalışanlara oranı temel göstergeler olarak belirlenmiştir.

Sayısal analizle birlikte liberasyon ve ekonomik marjinalleşme hipotezleri çerçevesinde serilerin uzun vadede birlikte hareket ettikleri fakat kısa dönemde sadece bazı değişkenler aralarında nedensellik ilişkisi bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Açıklamak gerekirse, yukarıda bahsedilen göstergeler kadın sanık sayıları ile paralel hareket etmekte, fakat bu değişkenlerden sadece maaşlı ve sigortalı çalışan kadınların toplam kadın istihdamına oranının kadın sanık sayılarındaki değişime neden olduğu görülmektedir. Nihai olarak, kadın işgücüne katılımının toplam işgücüne oranı, lise eğitimine kayıtlı kadınların toplam kadınlara oranı, kadın sanıkların toplam sanıklara oranı, ergen yaşta (15-19) doğum yapan kadınların aynı yaştaki 1000 kadına oranı, kadın işsizlik oranının toplam kadın işgücüne oranı ve sosyal güvencesiz çalışan kadınların toplam kadın çalışanlara oranının kadın sanıkların toplam sanıklara oranını etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır.

Bahsedilen veriler ve bulguların yanında dünya çapında önem teşkil eden toplumsal cinsiyet farklılığı endeksinin göstergeleri de Türkiye'nin toplumsal cinsiyet eşitliğini incelemek açısından önemlidir. Bu göstergenin Türkiye için açıklandığı tarih olan 2000 yılından itibaren 2016 yılına kadar mevcut değerler gözlemlendiğinde, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinde artış göze çarpmaktadır. (Ek 1)

Sonuç olarak ekonometrik analiz bulguları ele alındığında, sınamaya tabi tutulan değişkenlerin 1991-2016 yılları arasında kadın sanık sayılarına etkisi olmadığı görülmektedir. Yani kadın sanık sayısı kısa dönemde sınamaya tabi tutulan ekonomik ve diğer göstergelerden etkilenmemektedir. Diğer taraftan kadın sanık sayısının artışı cevap bulunması gereken önemli bir sorudur. Bu temelde, toplumsal cinsiyet farklılığı endeksinin toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yönelik bulgusu kadının mağduriyet temelli suç işlediği ihtimalini akıllara getirmektedir.

KAYNAKÇA

- Adler, F. (1975). *Sisters in crime: the rise of the new female criminal*. New York: McGraw-Hill.
- Andrasczyk, W. (2017). The criminal activity of women in selected criminological theories–cultural gender contexts. *Resocjalizacja Polska*, 79-86.
- Austin, R. L. (1982). Women's liberation and increases in minor, major, and occupational offenses. *Criminology*, 20(3-4), 407-430.
- Box, S., & Hale, C. (1983). Liberation and Female Criminality in England and Wales. *The British Journal of Criminology*, 35-49.
- Box, S., & Hale, C. (1984). Liberation/emancipation, economic marginalization, or less chivalry: The relevance of three theoretical arguments to female crime patterns in England and Wales, 1951–1980. *Criminology*, 22(4), 473-497.
- Chesney, L. M. (1986). "Women and Crime": The Female Offender. *Signs: journal of Women in Culture and Society*, 12(1), 78-96.
- Dalton, K. (1964). The Influence of Menstruation on Health and Disease. *Proceedings of the Royal Society of Medicine*, 262-264.
- Daly, K., & Lind, M. C. (1988). Feminism and criminology. *Justice Quarterly*, 5(4), 497-538.
- Dickey D.A. & Fuller W.A., (1981), Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root, *Econometrica*, Vol.49, ss.1057.
- Fox, J., & Hartnagel, T. F. (1979). Changing social roles and female crime in Canada: a time series analysis. *Canadian Review of Sociology*, 16(1), 96-104.
- Gavrilova, E., & Campaniello, N. (2015). *Uncovering the Gender Participation Gap in the Crime Market*. IZA Discussion Paper.
- Gould, E. D., Weinberg, B. A., & Mustard, D. B. (2002). Crime rates and local labor market opportunities in the United States: 1979–1997. *Review of Economics and statistics*, 84(1), 45-61.
- Grogger, J. (1998). Market wages and youth crime. *Journal of labor Economics*, 16(4), 756-791.
- Gujarati, D.N. & Porter D.C. (2012), *Temel Ekonometri*, (Çev: Ü.Şenesen & G.G.Şenesen), Literatür Yayınları, İstanbul.
- Heimer, K. (2000). Changes in the gender gap in crime and women's economic marginalization. *Criminal Justice*(1), 427-483.
- Heiskanen, M., & Lietonen, A. (2016). *Crime and gender*. Helsinki: HEUNI.
- Hsieh, M. L., & Schwartz, J. (2018). Female violence and gender gap trends in Taiwan: offender-behavioral changes or net-widening enforcement explanations? *Feminist criminology*, 13(1), 28-58.
- Hunnicut, G., & Brody, L. M. (2004). Liberation and Economic Marginalization: A Reformulation and Test of (Formerly?) Competing Models. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 41(2), 130-155.
- Islam, M. J., Banarjee, S., & Khatun, N. (2014). Theories of Female Criminality: A criminological analysis. *International Journal of Criminology and Sociological Theory*, 7(1), 1-8.
- Lauritsen, J. L., Heimer, K., & Lynch, J. P. (2009). Trends in the gender gap in violent offending: New evidence from the National Crime Victimization Survey. *Criminology*, 47(2), 361-399.
- Lombroso, C., & Ferrero, W. (1898). *The Female Offender*. New York: D. Appleton and Company.
- Philips, P.,C.,B., & Peron, P., (1998), Testing for a Unit Root in Time Series Regression, *Biometrika*, 1998-75(2), ss.335-346.
- Pollak, O. (1950). *The Criminality of Women*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Puhrmann, A. (2015). *Gender and General Strain Theory: An Examination of the Role of Gendered Strains and Negative Emotions on Crime*. Open Access Dissertations .

- Reckdenwald, A., & Parker, K. F. (2008). The influence of gender inequality and marginalization on types of female offending. *Homicide Studies*, 12(2), 208-226.
- Sevüktekin M, & Çınar M, (2017), *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi*, Bursa: Dora Yayıncılık, 577-579.
- Simon, Rita James. (1975). *Women and Crime*. Lexington, Massachusetts: Lexington Books.
- Simpson, S. S. (1989). Feminist Theory, Crime, and Justice. *Criminology*, 27(4), 605-631.
- Small, K. (2000). Female crime in the United States, 1963–1998: An update. *Gender Issues*, 18(3), 75-90.
- Steffensmeier, D. (1993). National trends in female arrests, 1960–1990: Assessment and recommendations for research. *Journal of Quantitative Criminology*, 9(4), 411-441.
- Steffensmeier, D., & Streifel, C. (1992). Time-series analysis of the female percentage of arrests for property crimes, 1960–1985: A test of alternative explanations. *Justice Quarterly*, 9(1), 77-103.
- Steffensmeier, D., Schwartz, J., Zhong, H., & Ackerman, J. (2005). An Assessment of Recent Trends in Girls' Violence Using Diverse Longitudinal Sources: Is the Gender Gap Closing? *Criminology*, 43(2), 355-406.
- TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=kategorist> (Erişim Tarihi: 30.09.2018).
- Steffensmeier, D., Zhong, H., Ackerman, J., Schwartz, J., & Agha, S. (2006). Gender Gap Trends for Violent Crimes, 1980 to 2003. *Feminist Criminology*, 1(1), 72-98.
- Sutherland, E. H., Cressey, D. R., & Luckenbill, D. F. (1992). *Principles of criminology*. AltaMira Press.
- Walklate, S. (2007). *Understanding criminology: Current theoretical debates*. McGraw-Hill Education (UK), 2007. UK: McGraw-Hill Education.
- World Bank, <https://data.worldbank.org> (Erişim Tarihi: 30.09.2018).

Ek 1: Yıllar itibariyle GAP göstergesi

Yıllar	GAP
2000	0,535
2001	0,5456
2002	0,5472
2003	0,5447
2004	0,5808
2005	0,5711
2006	0,585
2007	0,5768
2008	0,5853
2009	0,5828
2010	0,5876
2011	0,5954
2012	0,6015
2013	0,6081
2014	0,6183
2015	0,624
2016	0,623

Kaynak: Dünya Bankası.

SÜRDÜRÜLEBİLİR EKONOMİK BÜYÜME VE NİTELİKLİ EMEK: TÜRKİYE’NİN PISA PERFORMANSI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME¹

Özge Durman², Şekip Yazgan³

Makale İlk Gönderim Tarihi / Recieved (First): 05.01.2020

Makale Kabul Tarihi / Accepted: 12.04.2020

Özet

Beşerî sermayenin ülkelerin uzun dönemde sürdürülebilir ekonomik büyümenin en önemli belirleyeni olduğu ve beşerî sermayeyi etkileyen en önemli faktörün ise eğitim olduğu günümüz iktisadi büyüme teorileri tarafından kabul edilmektedir. Eğitimin/beşerî sermayenin sürdürülebilir ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin incelendiği teorik ve uygulamalı çalışmalar, eğitimin çıktılarının niteliğinin iktisadi büyüme üzerinde uzun dönemli ve pozitif etkileri olduğunu göstermektedir. Eğitim çıktılarının niteliğinin belirlenmesinde ülkelerin PISA, TIMMS ve PIRLS gibi uluslararası testlerden aldıkları puanlar kullanılmaktadır. Söz konusu uluslararası testler içerisinde PISA, dünyanın en kapsamlı ve en güvenilir uluslararası eğitim sistemleri performans değerlendirme endeksi olarak kabul edilmektedir. Çalışmada, Türkiye’nin eğitim alanında uluslararası bir referans olarak kabul edilen PISA uygulamalarındaki performansının değerlendirilmesinin amaçlanmaktadır. Türkiye’nin 2003 yılından itibaren katıldığı tüm PISA sınavlarında matematik, fen ve okuma becerileri alanlarındaki ortalama başarı puanlarının OECD ülke ortalamalarının gerisinde kaldığı görülmektedir. Sürdürülebilir ekonomik büyüme için Türkiye’nin eğitim çıktılarının niteliğini yükselterek PISA’da başarılı olan lider ülkelerin seviyesine yakınsaması önem arz etmektedir. Bu kapsamda, PISA’da ilk sıralarda yer alan ülkelerin eğitim politikalarının referans alındığı bir yaklaşımla eğitim alanında uzun vadede niceliği ve niteliği artırıcı doğru politikaların geliştirilmesi ve bu politikaların istikrarlı bir şekilde uygulanması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir ekonomik büyüme, Eğitim, PISA, Türkiye.

SUSTAINABLE ECONOMIC GROWTH AND SKILLED LABOR: AN ASSESSMENT ON TURKEY'S PISA PERFORMANCE

Abstract

The theories of economic growth accept that human capital is the most important determinant of sustainable economic growth in the long term and education is the most important factor affecting human capital. Theoretical and practical studies examining the effects of education and human capital on sustainable economic growth show that the quality of educational outputs has long-term and positive effects on economic growth. In determining the quality of educational outputs, the scores of international tests such as PISA, TIMMS, and PIRLS are used. This study aims to evaluate Turkey's performance of PISA which is the most comprehensive and reliable evaluation index. Ever since Turkey attended PISA tests for the first time in 2003, the average scores in the fields of mathematics, science and reading skills are lower than the average of OECD countries. In order to achieve sustainable growth, it is important for Turkey to improve the quality of educational outputs to the level of countries receiving good scores in PISA. Therefore, it is necessary to develop appropriate policies aiming to increase the quality and quantity in the long term with an approach taking the educational policies of countries that rank high in the PISA test and implement them consistently.

Keywords: Sustainable economic growth, Education, PISA, Turkey.

¹ Bu çalışma, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı’nda “Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme ve Nitelikli Emek: PISA Sınavları Üzerine Bir Değerlendirme” başlıklı yüksek lisans tez çalışmasının gözden geçirilip yeniden düzenlenmesiyle hazırlanmıştır.

² Bağımsız Araştırmacı, ozgedurman@hotmail.com ORCID:0000-0002-2840-7940

³ Dr. Öğretim Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, syazgan@agri.edu.tr ORCID: 0000-0003-1006-668X

1. Giriş

1960'ların başından itibaren Schultz (1961) ve Denison (1962)'un teorik ve uygulamalı çalışmalarıyla başlayan ve 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren içsel büyüme teorileriyle devam eden süreçle birlikte formel ve informel eğitimlerle eğitim düzeyi ve niteliği artırılmış işgücü olarak ifade edilen beşerî sermaye, uzun dönemde sürdürülebilir ekonomik büyümenin en önemli belirleyeni olarak kabul edilmektedir (Kibritçioglu, 1998:207; Yılmaz ve Ünver, 2019:1102). Beşerî sermayeyi etkileyen en önemli faktör olan eğitim, işgücü verimliliğinin yükselmesini ve emeğin üretim faktörü olarak toplam çıktıya pozitif katkıda bulunmasını sağlamaktadır. (Yalçınkaya ve Kaya, 2017:12).

Literatürde eğitim-ekonomik büyüme ilişkilerini inceleyen uygulamalı çalışmalarda ülkelerin beşerî sermaye potansiyellerinin, eğitime ilişkin çeşitli nicel ve nitel göstergelerle ifade edildiği görülmektedir. Eğitim-ekonomik büyüme ilişkisini eğitime ilişkin nicel göstergelerle inceleyen çalışmalarda, ülkelerin eğitim harcamaları, eğitim harcamalarının toplam kamu harcamaları içerisindeki payı, okullaşma oranı, ortalama eğitim süresi, okuryazarlık oranı, öğrenci/öğretmen oranı gibi değişkenler kullanılmaktadır (Yalçınkaya ve Kaya, 2017:35). Söz konusu ilişkiyi nitel eğitim göstergeleri kullanarak araştıran çalışmalarda ise ülkelerin, eğitim çıktılarının kalitesinin değerlendirildiği ve Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü (OECD) ile Uluslararası Eğitim Başarılarını Değerlendirme Kuruluşu (IEA) tarafından gerçekleştirilen, Uluslararası Öğrenci Değerlendirmesi Programı (PISA), Uluslararası Fen ve Matematik Eğilimleri Araştırması (TIMMS) ve Uluslararası Okuma Becerileri Gelişim Projesi (PIRLS) gibi uluslararası testlerden aldıkları puanlar kullanılmaktadır (Tarı ve Beşballı, 2016:377).

Bu çerçevede, ülkelerde eğitimin kalitesini gösteren söz konusu uluslararası testler içerisinde PISA, dünyanın en kapsamlı ve en güvenilir uluslararası eğitim sistemleri performans değerlendirme endeksi olarak kabul edilmekte ve katılımcı ülkelerdeki öğrencilerin, öğretim programlarında ele alınan konuları öğrenme derecelerinin değil, bilgi toplumunda karşılaşabilecekleri durumlar karşısına sahip oldukları becerileri kullanma yeteneğinin ölçülmesini hedeflemesi bakımından TIMMS ve PIRLS'ten farklılaşmaktadır. Tüm dünya çapında topladığı eğitim istatistikleriyle ülkelerin eğitim politikalarına yön veren bir araç konumunda bulunan PISA, ulusal ve uluslararası kamuoyunun dikkatini eğitim sorunlarına çekmenin yanında, ülkelerin eğitim sistemleri açısından ülkelerin birbirleri arasında karşılaştırma yapmasını ve PISA sınavlarında lider olan ülkelerin eğitim sistemleri seviyesine ulaşmak için kendilerine anlamlı hedefler koymasını sağlamaktadır. Literatürdeki uygulamalı çalışmalar, katılımcı ülke öğrencilerinin PISA'da aldıkları puanlardaki artışlarla ifade edilen eğitim kalitesinde meydana gelen iyileşmelerin ülkelerin gayrisafi yurtiçi hasılları üzerinde pozitif katkıları olacağını ortaya koymaktadır (OECD, 2010:6).

Çalışmada, uzun dönemde sürdürülebilir ekonomik büyüme ve nitelikli emek ilişkisi bağlamında PISA uygulamalarında Türkiye'nin performansının değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın girişini takip eden ikinci bölümünde, eğitim-ekonomik büyüme ilişkisine yönelik teorik çerçeve ve uygulamalı literatür özetlenmektedir. Ardından ülkelerin eğitim çıktılarının kalitesini ölçmek için OECD tarafından gerçekleştirilen PISA'nın değerlendirildiği üçüncü bölümde, PISA'nın amacı, kapsamı, değerlendirme ölçütleri ile ülkelerin PISA performanslarına ilişkin bilgiler sunulmaktadır. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise 2003 yılından itibaren PISA'ya katılan Türkiye'nin PISA performansı değerlendirilmektedir. Çalışma genel değerlendirme ve politika çıkarımlarının sunulduğu beşinci ve son bölümle tamamlanmaktadır.

2. Eğitim- Ekonomik Büyüme İlişkisi: Teorik Çerçeve ve Uygulamalı Literatür

En yalın haliyle ekonomik büyüme, bir ekonomideki üretim olanakları eğrisinin dışa doğru genişlemesi olarak tanımlanmaktadır. Üretim olanakları eğrisinin dışa doğru genişlemesi, uzun vadede ekonominin sahip olduğu üretim faktörlerinin miktarlarındaki ve/veya üretim faktörlerinin verimliliklerindeki artışlarla gerçekleşmektedir. Söz konusu artışlar ise, ekonomilerin üretim faktörlerinin verimliliklerini artırıcı eğitim ve teknoloji politikaları ve fiziki sermaye stokunu artırıcı altyapı yatırımları yoluyla sağlanmaktadır. Bu kapsamda eğitimin ekonomik büyümenin önde gelen belirleyicilerinden birisi olduğu görülmektedir. Üretim faktörlerinden birisi olan emeğin eğitim düzeyi ve niteliği, eğitim kurumlarında (formel) ve üretim süreci içerisindeki (informel) eğitimlerle geliştirildiğinde ülkenin sahip olduğu beşerî sermaye stoku artmaktadır. (Kibritçiöğlü, 1998:207-208). Eğitimler yoluyla emeğin eğitim düzeyi ve niteliğinin artması, işgücü verimliliğinin yükselmesini ve emeğin üretim faktörü olarak toplam çıktıya pozitif katkıda bulunmasını sağlamaktadır (Yalçınkaya ve Kaya, 2017:12).

A. Smith, J.S. Mill ve A. Marshall gibi beşerî sermaye birikiminden bahseden klasik iktisatçıların, ekonomilerde beşerî sermayeye yatırım yapılmasının ekonomik büyümeye üzerinde önemli etkisi olmadığı yönündeki görüşleri nedeniyle modern beşerî sermaye kuramının bu görüşlerden nispeten az etkilendikleri ifade edilmektedir (Kibritçiöğlü, 1998:223). Beşerî sermaye kavramını modern anlamda kullanarak, emeğin eğitiminin söz konusu üretim faktörünün becerisinde ve üretim kapasitesinde artış sağlayarak toplam çıktıya doğrudan pozitif katkıda bulunduğunu ifade eden ilk iktisatçıların Schultz (1961) ve Denison (1962) olduğu belirtilmektedir (Akgül ve Koç, 2011:9). Bu kapsamda, eğitimin ülkelerin ekonomik büyüme performansı üzerindeki etkisini araştıran teorik ve uygulamalı çalışmaların Schultz (1961) ve Denison (1962) tarafından Amerika Birleşik Devletleri (ABD) üzerine yapılan çalışmalarla başladığı kabul edilmektedir. Schultz (1961) çalışmasında, gelirin kaynakların büyümesinden daha hızlı büyüdüğünü bu sebeple ABD ekonomisinin büyümesinin temel üretim faktörleri tarafından tam olarak açıklanamadığını ifade ederek ekonomik büyümenin belirleyicilerinin ortaya konulmasında beşerî sermayenin önemi ortaya koymaktadır. Denison (1962) ise ABD ekonomik büyümesinin fiziki sermaye ve emek ile açıklanamayan bir artışın olduğunu ve bu artışın ise ilave eğitimle desteklenen beşerî sermayeden kaynaklandığını ifade etmektedir. Bu kapsamda Schultz (1961) ve Denison (1962) çalışmalarında, ekonomik büyümenin fiziki sermaye ve ilave eğitimle desteklenen beşerî sermaye ile birlikte açıklandığını belirtilmektedirler.

Eğitimin ülkelerin ekonomik büyüme performansı üzerindeki etkisini araştıran Schultz (1961) ve Denison (1962)'un çalışmalarını takip eden sürecin 1980'lerin sonunda geliştirilen içsel büyüme modelleriyle devam ettiği görülmektedir. Schultz (1961) çalışmasını temel alan Romer (1986) ve Lucas (1988) tarafından geliştirilen modeller sürdürülebilir ekonomik büyümenin en önemli belirleyicilerinin beşerî sermaye olduğu ortaya koymaktadır (Akgül ve Koç, 2011:10). Romer (1986), ekonomik büyümenin, yenilikler ve teknolojik ilerlemeye bağlı olduğunu ve eğitimin beşerî sermaye stokunu artırma ve emeğin verimliliğini artırmanın yanında ekonominin yenilik yapma ve teknolojik ilerleme kapasitesini de artırdığını belirtmektedir. Lucas (1988) ise eğitimin beşerî sermaye stokunu belirleyen temel unsur olduğunu ve sürdürülebilir ekonomik büyümenin beşerî sermaye stokuna bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. 1990'lı yıllarda başında beşerî sermaye ve ekonomik büyüme alanında en kapsamlı çalışmayı yapan Barro (1991) ise gelişmekte olan ekonomilerin gelişmiş ekonomileri yakalamalarının kişi başına yüksek beşerî sermaye yatırımlarına bağlı olduğunu ifade etmektedir. Son olarak, Mankiw vd. (1992), orta öğrenime kayıt yaptırmış 15-19 yaş arası nüfusun aktif nüfusa oranını beşerî sermaye ölçütü olarak kullandığı çalışmasında, beşerî sermayenin ekonomilerin ekonomik büyüme performansı üzerinde pozitif etkisinin bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Eğitim-ekonomik büyüme ilişkisi üzerine yapılmış teorik ve uygulamalı temel çalışmaları takip eden süreçte, eğitim düzeyi ve kalitesini temsil eden çeşitli eğitim göstergelerinin çeşitlenmesi ile birlikte, eğitimin ülkelerin ekonomik büyümesi üzerindeki etkilerinin daha kapsamlı bir şekilde incelendiği ülke ya da ülke grubu üzerinde yapılan teorik ve uygulamalı çalışmaların sayısının önemli ölçüde arttığı görülmektedir. Söz konusu uygulamalı çalışmalardan elde edilen tüm bulguların, kullanılan ekonometrik yöntemler, incelenen ekonomilerin karakteristik özellikleri ve çalışmalarda kullanılan eğitim göstergelerindeki farklılıklar nedeniyle ortak bir kümede toplanamamasına rağmen, çalışmaların neredeyse tamamında kullanılan eğitim göstergelerinin ekonomik büyümeye ve onun sürdürülebilirliğine önemli bir katkıda bulunduğu görülmektedir (Yalçınkaya ve Kaya, 2017:15).

Literatürde eğitim-ekonomik büyüme ilişkilerini inceleyen uygulamalı çalışmalarda ülkelerin beşerî sermaye potansiyellerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri incelenirken, eğitime ilişkin çeşitli nicel ve nitel göstergelerin kullanıldığı görülmektedir (Tarı ve Beşballı, 2016: 377). Bu kapsamda eğitim-ekonomik büyüme ilişkisi üzerine yapılan uygulamalı çalışmaları, kullanılan eğitim göstergeleri bakımından, sırasıyla nicel ve nitel göstergelerle eğitim-ekonomik büyüme ilişkisini inceleyen çalışmalar olmak üzere iki grupta incelemek mümkün olmaktadır.

Eğitim-ekonomik büyüme ilişkisini, nicel eğitim göstergeleri kullanarak araştıran çalışmalarda, ülkenin eğitim harcama miktarı (Landau (1986)), ülkenin eğitim harcamalarının toplam kamu harcamaları içerisindeki payı(Lee ve Lee (1995)), farklı eğitim kademelerinde olmak üzere; öğrenci oranı (Levine ve Renelt (1992)), okullaşma oranı (O'Neill (1995)), kayıtlı öğrenci sayısı (Gregorio (1992)), mezun öğrenci sayısı (Romer (1989)), ortalama eğitim süresi (Lau vd. (1991)), öğrenci başına düşen eğitim harcaması (Keller, 2006)), öğrenci öğretmen oranı (Mosiono (2002)), (cinsiyete göre) ortalama okullaşma yılı (Krueger ve Lindhal (2001), Kalaitzidakis vd. (2001)), işgücünün ortalama eğitim süresi (Schultz (1961)), okuryazarlık oranı (Barro (1991)) gibi nicel eğitim göstergelerinin kullanıldığı görülmektedir.⁴

Eğitim-ekonomik büyüme ilişkisini nitel eğitim göstergeleri kullanarak araştıran çalışmalarda ise eğitim göstergesi olarak, ülkelerin eğitim çıktılarının kalitesinin değerlendirildiği uluslararası testlerden aldıkları puanlar kullanılmaktadır. Söz konusu bu uluslararası testler, Uluslararası Eğitim Başarılarını Değerlendirme Kuruluşu (IEA) tarafından gerçekleştirilen, Uluslararası Okuma Becerileri Gelişim Projesi (PIRLS) ve Uluslararası Fen ve Matematik Eğilimleri Araştırması (TIMMS) sınavları ve Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü (OECD) tarafından gerçekleştirilen Uluslararası Öğrenci Değerlendirmesi Programı (PISA) araştırmasıdır. IEA, tarafından gerçekleştirilen, TIMMS ile katılımcı ülkelerdeki 4. ve 8. sınıflardaki öğrencilerin matematik ve fen bilimleri başarıları, PIRLS ile ise katılımcı ülkelerdeki 4. sınıf öğrencilerinin okuduğunu anlama becerileri ölçülmektedir. IEA, TIMMS ve PIRLS çalışmalarını sırasıyla 4 ve 5 yılda bir uygulamaktadır (Sahlberg, 2019:280; Hanushek ve Woessmann, 2011:91). TIMMS ve PIRLS değerlendirmelerinde çoğunlukla öğretim programı ve sınıfta neler öğrenildiğine odaklanılırken, 3 yılda bir gerçekleştirilen ve OECD üyesi ve diğer katılımcı ülkelerdeki zorunlu eğitimi bitirmiş 15 yaş grubu öğrencilerin katıldığı PISA araştırmasında ise matematik, okuma ve fen alanlarında “okuryazarlık” adı verilen bir yapı ölçülmektedir (Bakioğlu ve Sarıkaya, 2017:107). Söz konusu uluslararası testler, katılan ülkelerin eğitim sistemlerini değerlendirmelerini ve öğrencilerin temel alanlara yönelik bilgi ve becerilerinin yıllar içerisindeki gelişimlerini izlemelerini sağlamaktadır (MEB,2012:5).

Eğitim-ekonomik büyüme ilişkisini ülkelerin uluslararası testlerden aldıkları puanlar yani nitel eğitim göstergeleri kullanarak araştıran çalışmalar (Hanushek ve Kimko (2000), Barro (2001), Altınok

⁴ Eğitim-ekonomik büyüme ilişkisini inceleyen literatürde kullanılan eğitim değişkenleri ve kullanım sıklıkları için Yalçınkaya ve Kaya (2017:35)'ye bakılabilir.

ve Murseli (2007), Hanushek ve Woessmann (2009)) genel olarak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, ülkelerin katıldıkları uluslararası testlerden aldıkları puanların ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisi olduğunu bir başka deyişle eğitimin niteliğinin ekonomik büyüme üzerinde güçlü ve istatistiksel olarak anlamlı etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Söz konusu çalışmaların bazılarında ise (Barro ve Lee (2000), Barro (2001)) eğitimin niceliğinden ziyade niteliğinin iktisadi büyüme üzerinde daha fazla etkisinin bulunduğu ifade edilmektedir.

3.Eğitimin Kalitesinin Ölçülmesi: PISA

OECD tarafından gerçekleştirilen Uluslararası Öğrenci Değerlendirmesi Programı (PISA) araştırması dünyanın en kapsamlı ve en güvenilir uluslararası eğitim sistemleri performans değerlendirme endeksi olarak kabul edilmektedir (MEB, 2012, 1; TÜSİAD,2014:11). İlk olarak 2000 yılında gerçekleştirilen PISA araştırması, 3 yılda bir tekrarlanmakta ve araştırmaya OECD üyesi ve üyesi olmayan ülkeler katılabilmektedir. Bu itibarla araştırmaya dünya ekonomisini oluşturan ülkelerin yaklaşık yüzde 90'ının katıldığı ifade edilmektedir. PISA araştırmasında, katılımcı ülkelerde 7. sınıf ve üzeri sınıf düzeylerinde örgün eğitime kayıtlı olan 15 yaş grubu öğrencilerin, öğretim programlarında ele alınan konuları öğrenme dereceleri değil, bilgi toplumunda karşılaşılabilecekleri durumlar karşısına sahip oldukları becerileri kullanma yeteneğini ölçülmesi hedeflenmektedir (MEB, 2015:6; Eğilmez, 2016:42). Bu yönüyle PISA, TIMMS ve PIRLS sınavlarından ayrılmakta ve öne çıkmaktadır.

PISA araştırmasında, matematik, fen ve okuma becerileri olmak üzere üç temel alanda öğrencilerin becerileri, "okuryazarlık" adı verilen bir yapı ile ölçülmektedir. Okuryazarlık kavramı, "öğrencilerin temel konu alanlarındaki çeşitli durumlarda karşılaştıkları problemleri tanımlarken, yorumlarken ve çözerken, bilgi ve becerilerini kullanma, analiz etme, mantıksal çıkarımlar yapma ve etkili iletişim kurma yeterlilikleri" olarak ifade edilmektedir. PISA sınavları söz konusu 3 temel alana odaklanmakta ve matematik, fen ve okuma becerileri alanlarından birisi dönüşümlü olarak ağırlıklı alan olarak belirlenmektedir. PISA sınavlarında temel alanların yanında ayrıca bilişsel alanda elde edilen verilerin yorumlanmasında kullanılmak üzere öğrenci ve okul anketleri uygulanmaktadır (MEB, 2015: 6-7).

Bu kapsamda PISA, tüm dünya çapında topladığı eğitim istatistikleriyle ülkelerin eğitim politikalarına yön veren bir araç konumunda bulunmaktadır. Bunun yanında katılımcı ülkeler PISA sınav sonuçlarını geçerli ve güvenilir bulmakta ve hesap verebilirlik açısından önemsemektedir. PISA araştırması, eğitim sistemleri açısından ülkelerin birbirleri arasında karşılaştırma yapmasına ve PISA araştırmasında lider olan ülkelerin eğitim sistemleri seviyesine ulaşmak için kendilerine anlamlı hedefler koyma imkânını sağlamaktadır. PISA'ya ilişkin katılımcı ülkeler açısından bahsedilen olumlu görüşler yanında çeşitli eleştiriler de bulunmaktadır. PISA'ya yönelik eleştirilerden birincisi, farklı dil ve kültürdeki milletlere aynı sınavı uygulamanın ortaya çıkaracağı sorunlar ve hazırlanmış sınavın katılımcı ülkelerin dillerine çevirmesi konusunda ortaya çıkacak zorlukları içermektedir. PISA katılımcısı ülkelerde bulunan ve farklı kültürlerden gelen öğrenciler aynı sorulara farklı cevaplar verebilmektedir. Ayrıca PISA araştırmasına katılan ülkelerin bazılarının dilleri gramer açısından zor olabilmektedir. Bu durumlarda PISA araştırma sonuçları yorumlanırken bu durumun dikkate alınması gerekmektedir. PISA araştırmasına getirilen ikinci eleştiri, örneklem seçimi konusunda gelmektedir. PISA katılımcısı ülkelerde örneklem seçimi hataları nedeniyle puan farklılıkları olabilmektedir. PISA araştırmasına getirilen üçüncü eleştiri, ülkelerin eğitim müfredatlarında derslere verilen ağırlıklara yöneliktir. PISA'nın temel alanlara yönelmesi nedeniyle ulusal müfredatlar içerisinde yer alan tarih, coğrafya, gibi dersler PISA araştırmasına dâhil edilememektedir. Bu durumda ülkelerin PISA başarısı ülkelerin müfredatlarındaki ders ağırlıklarına göre değişebilmektedir. PISA araştırmasına getirilen bir diğer eleştiri, sınavda öğrenci, okul müdürü ve bazı ülkelerde velilerden veri toplanmasına rağmen öğretmenlere yönelik bir anket uygulanılmamasıdır. PISA araştırmasına sınavına getirilen son eleştiri

ise, sınavda kesitsel araştırma yönteminin kullanımına ilişkindir. PISA araştırması 3 yılda bir uygulanmakta ve örneklem alınan grup kendisinden bir önce gelen grupla genel anlamda benzerlik gösterse de zaman zaman değişiklikler olabilmektedir (Bakioğlu ve Sarıkaya, 2017:121-125).

PISA araştırmasına yönelik tüm olumlu ve olumsuz görüşler dikkate alınarak 2000 yılından itibaren gerçekleştirilen tüm PISA sınav sonuçları bir bütün olarak değerlendirildiğinde, PISA sınavlarına katılan ülkelerin sayısı değişmesine rağmen, matematik, fen ve okuma becerileri olmak üzere üç temel alanda ilk sıralarda yer alıp başarılı olarak değerlendirilen ve son sıralarda yer alarak başarısız olarak değerlendirilen ülkelerin genellikle benzer olduğu anlaşılmaktadır. PISA sonuçlarına göre, söz konusu üç alanda da ortalama başarı puanları açısından en başarılı olarak değerlendirilen ülkelerin dönemlere göre Finlandiya, Japonya, Güney Kore, Çin-Hong Kong, Çin-Şanghay, Çin-Tayvan, Çin-Makau, Singapur, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, İzlanda, İsviçre, Hollanda, Belçika, Norveç, Polonya, Estonya ve Lihtenştayn gibi ülkeler olduğu görülmektedir. Buna karşın, söz konusu matematik, fen ve okuma becerileri alanlarında ortalama başarı puanı OECD ortalamasından düşük ve son sıralarda yer alarak başarısız olarak değerlendirilen ülkeler arasında dönemlere göre Peru, Brezilya, Şili, Uruguay, Kolombiya, Meksika, Kazakistan, Kırgızistan, Tunus, Ürdün, Azerbaycan, Endonezya, Arjantin, Katar, Arnavutluk, Fas, Kosova, Filipinler, Lübnan, Dominik Cumhuriyeti ve Panama bulunmaktadır (OECD, 2019).

OECD tarafından 2010 yılında yapılan bir araştırmada, OECD ülkelerinin geçmiş ekonomik gelişmelerin bir simülasyonu olarak, tüm OECD ülkelerinin PISA puanlarını 20 yıl boyunca ortalama 25 puan artırılması gibi mütevazı bir ilerlemenin bile 2010 yılında doğan neslin tüm yaşamları boyunca OECD gayrisafi yurt içi hasılasına toplamda 115 trilyon dolarlık bir katkısının olacağı hesaplanmaktadır (OECD, 2010:6). Bu kapsamda, en iyi işleyen eğitim sistemlerinin iyi işleyen özelliklerini ortaya çıkaran PISA, temel alanlarda ortalama başarı puanı OECD ortalamasından düşük ve son sıralarda yer alarak başarısız olarak değerlendirilen ülkelerin eğitim sistemlerini, üç temel alanda ilk sıralarda yer alıp başarılı olarak değerlendirilen lider ülkelerin eğitim sistemleriyle karşılaştırarak eğitim politikalarında değişiklikler yapmalarını gündeme getirmektedir.

Bu kapsamda PISA'da başarılı olan lider ülkelerin eğitim sistemlerinin bazı ortak özellikleri bulunmaktadır. Bu ortak özelliklerden birincisi, söz konusu ülkeler en iyiye ulaşabilmek için eşitlikten taviz vermemekte ve sadece belli bir grup öğrenci için değil, herkes için yüksek başarı sağlama çabasında bulunmaktadırlar. Ortak özelliklerden ikincisi, PISA araştırmasında başarılı olan lider ülkelerde öğretmen adaylarının seçimi ve öğretmen eğitimine özel bir önem verilmesi olarak ifade edilmektedir. Bu ülkelerde okul ve sınıf sayılarının artırılarak sınıflardaki öğrenci sayısının azaltılmasından çok öğretmenlerin kalitesinin artırılmasına yönelik yatırımlar yapılmaktadır. Bunun yanında, öğrenciler ve okullar için çok net hedefler koyulması ve bu hedeflere ulaşabilmeleri için öğretmenlere özerklik verilmesi de lider ülkelerde uygulanan politikalar arasında yer almaktadır. Son olarak lider ülkelerde uygulanan eğitim politikaları eğitimin sonuçları ve çıktıları üzerine odaklanmakta, uygulanan politikalar ile eğitim sisteminin her kademesindeki uygulamalar arasında uyum olduğu görülmekte ve politikalar belirli bir istikrar çerçevesinde devamlılık arz etmektedir (TÜSİAD, 2014:31).

4. Türkiye'nin PISA Performansı Üzerine bir Değerlendirme

Eğitim alanında uluslararası karşılaştırmalar yapabilmek amacıyla iki temel göstere kullanılabilir. Bu göstergelerden birincisi yıl Birleşmiş Milletler (BM) tarafından ölçülen ve yayımlanan İnsani Gelişim Endeksi (İGE)'dir. Söz konusu göstergelerden ikincisi ise ülkelerin eğitim çıktılarının kalitesinin değerlendirildiği uluslararası testlerden aldıkları puanlardır.

Günümüzde ekonomilerin performansları değerlendirilirken üretim ve gelirin yanı sıra insanların refahının, yaşam kalitesinin, gelir bölüşümünün, sağlığın, eğitimin ve değişen çevre

koşullarının da dikkate alınmasını gerekli olduğu belirtilmektedir. Bu kapsamda ekonomilerin gelişimi değerlendirilirken kişi başına düşen gelir dışında en yaygın olarak kullanılan ölçüt her yıl BM tarafından ölçülen ve yayımlanan İGE'dir. İGE, kişi başına gelir yanında sağlık ve eğitim göstergelerine eşit ağırlık vermektedir (Pamuk, 2017:11).

İktisadi refahı, insanların yapabildikleriyle ölçmeyi amaçlayan İGE'de, eğitim göstergesi olarak ise 15 yaş üzerindeki nüfusun yıl olarak ifade edilen okula gitme süresi ve yeni doğan bebeklerin beklenen okula gitme süresinin ağırlıklı ortalaması kullanılmaktadır (Pamuk, 2017:12). BM'nin hazırladığı İGE hesaplamalarında 1980 - 2018 döneminde Türkiye'nin ülkeler sıralamasındaki yerini gösteren Tablo.1 incelendiğinde, Türkiye'nin İGE endeksi sıralamasındaki yerinin 1980'den 2010 yılına kadar bir miktar yükseldiği görülmekle birlikte, uluslararası sıralamalarda kullanılan eğitim göstergelerinde, hem yetişkin nüfusun ortalama eğitim göstergelerinde hem de yeni doğan bebeklerin eğitim yılı beklentisinde kendi gelir grubunda bulunan ülkelerin gerisinde kaldığı görülmektedir (Pamuk, 2017:22-23). 2010'dan 2018 yılına kadar olan sürece bakıldığında ise Türkiye'nin İGE'de 189 ülke arasında 59'uncu sıraya yükseldiği ve ilk kez "*çok yüksek insani gelişme*" kategorisine girmeyi başardığı görülmektedir. Türkiye'nin İGE değerinde meydana gelen artışın arkasında yatan sebepler olarak ülkede beklenen yaşam süresi, ortalama öğrenim süresi ve kişi başına düşen milli gelirde meydana gelen artışlar ifade edilmektedir (UNDP,2019b).

Tablo.1. Türkiye'nin İGE Ülkeler Sıralamasındaki Yeri (1980-2018)

	1980	2010	2018
Eğitim	100/140	120/187	59/189
İGE	64/107	94/187	59/189

Kaynak: Pamuk (2017:22), UNDP (2019a).

BM tarafından ölçülen, İGE eğitim göstergeleri eğitim çıktılarının kalitesinin ile ilgili verileri içermemektedir. Bu kapsamda Türkiye'de eğitim çıktılarının kalitesinin ilişkin veriler için OECD tarafından gerçekleştirilen PISA'da Türkiye'nin almış olduğu başarı puanlarının değerlendirilmesi gerekmektedir. 2003 yılından itibaren PISA araştırmasına katılan Türkiye'nin 2003-2018 döneminde temel alanlarda aldığı puanlar, OECD ortalamaları ve Türkiye'nin PISA katılımcısı ülkeler sıralamasındaki yeri Tablo.2'de gösterilmektedir.

Tablo.2. Türkiye'nin PISA Performansı (2003-2018)

Yıllar	Puan	FEN			MATEMATİK			OKUMA BECERİLERİ		
		Sıra	Ort.	Puan	Sıra	Ort.	Puan	Sıra	Ort.	
2003	434	34/40	500	423	33/40	500	441	34/40	494	
2006	424	47/57	500	424	44/57	498	447	38/57	492	
2009	454	42/65	495	445	41/65	496	464	39/65	493	
2012	463	43/65	501	448	44/65	494	475	42/65	496	
2015	425	54/72	493	420	50/72	490	428	50/72	493	
2018	468	39/79	489	454	42/79	489	466	40/79	487	

Kaynak: MEB (2003), MEB (2006), MEB (2009), MEB (2012), MEB (2015), MEB (2019).

Tablo incelendiğinde, Türkiye'nin fen, matematik okuma becerileri alanlarında 2015 yılı haricinde ortalama başarı puanlarını genel olarak arttırdığı, ancak söz konusu üç temel alandaki ortalama başarı puanlarının yine de OECD ortalamasının gerisinde kaldığı görülmektedir. 2018 yılında gerçekleştirilen son PISA uygulamasına bakıldığında ise, PISA 2015 testine göre katılan ülke sayısı artmasına rağmen her üç alanda da ülke sıralamasında daha üst sıralarda yer aldığı tablodan izlenebilmektedir. PISA 2018'de Türkiye'nin ortalama matematik ve fen puanları sırasıyla 2003 ve 2006 yıllarından bu yana en yüksek düzeyde bulunmaktadır. Türkiye, PISA 2018 uygulamasına katılan ülkeler arasında PISA 2015'e göre fen ve matematik alanlarında ortalama puanını en çok artıran ülke, okuma becerileri alanında ise ortalama puanını en çok artıran ikinci ülke durumunda bulunmaktadır. Bu

yönüyle Türkiye, PISA 2018'de PISA 2015'e göre performansını her üç alanda da anlamlı ölçüde artıran ülkeler arasında yer almaktadır (MEB, 2019:26). Türkiye'nin PISA 2018 araştırma sonuçlarında meydana gelen bu ilerlemenin, Türkiye'de son dönemde eğitimin fiziksel ve beşerî altyapısına yapılan yatırımlar ile güncellenen müfredatlar ve eğitim süreçlerinin bir neticesi olduğu değerlendirilmektedir (MEB, 2019:12).

Eğitim alanında uluslararası bir referans olarak kabul edilen PISA, eğitim sistemleri açısından ülkelerin birbirleri arasında karşılaştırma yapmalarına ve PISA sınavlarında başarılı olarak kabul edilen lider ülkelerin eğitim sistemleri seviyesine ulaşmak için eğitim politikalarında değişiklikler yapmaları imkânını vermektedir. PISA'da başarılı olan lider ülkelerin uyguladıkları eğitim politikaları incelendiğinde, söz konusu ülkelerde öğretmen adaylarının seçimi ve öğretmen eğitimine özel bir önem verildiği, uygulanan politikalar ile eğitim sisteminin her kademesindeki uygulamalar arasında uyum olduğu ve politikaların belirli bir istikrar çerçevesinde yürütüldüğü görülmektedir. Türkiye'nin PISA 2018'de gösterdiği nispi ilerlemenin kalıcı olması ve PISA sınavlarında başarılı olarak kabul edilen lider ülkelerin eğitim sistemlerinin seviyesine yakınsaması için PISA'da başarılı ülkelerin eğitim politikalarını referans alan bir yaklaşımla eğitim politikalarının oluşturulmasının ve bu politikaların istikrarlı bir şekilde uygulamasının gerektiği düşünülmektedir.

5. Sonuç

Beşerî sermayenin ülkelerin uzun dönemde sürdürülebilir ekonomik büyümeye ulaşmalarında en önemli belirleyen durumunda bulunduğu ve beşerî sermayeyi etkileyen en önemli faktörün ise eğitim olduğu günümüz iktisadi büyüme teorileri tarafından kabul edilmektedir. Üretim faktörlerinden birisi olan emeğin eğitim düzeyi ve niteliği, eğitim kurumlarında (formel) ve üretim süreci içerisindeki (informel) eğitimlerle geliştirildiğinde ülkenin sahip olduğu beşerî sermaye stoku artmakta, işgücü verimliliği yükselmekte ve toplam çıktı üzerinde pozitif katkıda bulunmaktadır.

Literatürde eğitim-ekonomik büyüme ilişkilerini inceleyen uygulamalı çalışmalarda ülkelerin beşerî sermaye potansiyellerinin, eğitime ilişkin çeşitli nicel ve nitel göstergelerle ifade edildiği görülmektedir. Söz konusu ilişkiyi nitel eğitim göstergeleri kullanarak araştıran çalışmalarda ülkelerin, eğitim çıktılarının kalitesinin değerlendirildiği OECD ve IEA tarafından gerçekleştirilen, PISA, TIMMS ve PIRLS gibi uluslararası testlerden aldıkları puanlar kullanılmaktadır. Eğitim-ekonomik büyüme ilişkisini inceleyen uygulamalı literatürde PISA, TIMMS ve PIRLS gibi uluslararası test sınavlarında alınan sonuçların ülkelerin ekonomik büyüme performansları üzerinde pozitif etkileri olduğu görülmektedir. Bunun ötesinde literatürde, ülkelerin eğitim harcamaları, eğitim harcamalarının toplam kamu harcamaları içerisindeki payı, okullaşma oranı, ortalama eğitim süresi vb. gibi eğitim değişkenleriyle ifade edilen nicel göstergelerden ziyade eğitimin niteliğinin iktisadi büyüme üzerinde daha fazla etkisi olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır.

Bu çerçevede, ülkelerde eğitimin kalitesini gösteren söz konusu uluslararası testler içerisinde PISA, dünyanın en kapsamlı ve en güvenilir uluslararası eğitim sistemleri performans değerlendirme endeksi olarak kabul edilmektedir. PISA, katılımcı ülkelerdeki öğrencilerin, öğretim programlarında ele alınan konuları öğrenme derecelerinin değil, bilgi toplumunda karşılaşılabilecekleri durumlar karşısına sahip oldukları becerileri kullanma yeteneğinin ölçülmesini hedeflemektedir. Tüm dünya çapında topladığı eğitim istatistikleriyle ülkelerin eğitim politikalarına yön veren bir araç konumunda bulunan PISA, ulusal ve uluslararası kamuoyunun dikkatini eğitim sorunlarına çekmenin yanında, ülkelerin eğitim sistemleri açısından ülkelerin birbirleri arasında karşılaştırma yapmasını ve PISA sınavlarında lider olan ülkelerin eğitim sistemleri seviyesine ulaşmak için kendilerine anlamlı hedefler koymasını da sağlamaktadır.

2000 yılından itibaren gerçekleştirilen tüm PISA sınav sonuçları bir bütün olarak değerlendirildiğinde, PISA sınavlarına katılan ülkelerin sayısı değişmesine rağmen, matematik, fen ve okuma becerileri olmak üzere üç temel alanda ilk sıralarda yer alıp başarılı olarak değerlendirilen ve son sıralarda yer alarak başarısız olarak değerlendirilen ülkelerin genellikle benzer olduğu görülmektedir. PISA'da başarılı olan lider ülkelerde, uygulanan politikalar ile eğitim sisteminin her kademesindeki uygulamalar arasında uyum olduğu ve politikaların belirli bir istikrar çerçevesinde devamlılık arz ettiği, öğretmen adaylarının seçimi ve öğretmen eğitimine özel bir önem verildiği görülmektedir.

Bu kapsamda 2003 yılından itibaren PISA sınavına katılan Türkiye'nin tüm PISA uygulamalarında matematik, fen ve okuma becerileri alanlarındaki ortalama başarı puanlarının OECD ortalamasının gerisinde kaldığı görülmektedir. Türkiye'nin PISA uygulamaları sıralamalarındaki bu pozisyonunu yukarı yönlü olarak değiştirebilmesinin, eğitim sistemini, PISA'da başarılı ülkelerin eğitim politikalarını referans alan bir yaklaşımla oluşturmasına ve bu politikaları istikrarlı bir şekilde uygulamasına bağlı olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Akgül, I. & Koç, S.O. (2011). Türkiye Cumhuriyeti Tarihinde Eğitim ve Büyüme İlişkisi: Eşik Otoregresif Yaklaşım. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2):1-36.

Altınok, N. & Murseli, H. (2007). International Database on Human Capital Quality. *Economics Letters*, 96(2):237-244.

Bakioğlu, A. & Sarıkaya, A.K. (2017). "Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı – PISA Araştırması ve Karşılaştırmalı Eğitim" (Ed. Ayşen Bakioğlu), *Karşılaştırmalı Eğitim Politikalar, Göstergeler, Bağlamlar*, ss.101-131, Eğitim Yayınevi, Konya.

Barro, R.J. (1991). Economic Growth in a Cross Section of Countries. *The Quarterly Journal of Economics*, 106(2), 407-443.

Barro, R. J. (2001). Education and Economic Growth. OECD Economic Department Working Paper, (281):1-48.

Barro, R. J. & Lee J. W. (2000). International Data on Educational Attainment Updates and Implications. NBER Working Paper, (7911): 1-36.

Denison, E.F. (1962). *The Sources of Economic Growth in The USA and Alternatives Before Us*. Committee for Economic Development, New York.

Eğilmez, M. (2016). *Ekonomide Analiz Örnek Olaylar ve Çözümler*. Remzi Kitabevi, Ankara.

Gregorio, J.D. (1992). Economic Growth in Latin America, *Journal of Development Economics*, 39: 59-84.

Hanushek, E. A. & Kimko D. D. (2000). Schooling, Labor-Force Quality, and the Growth of Nations. *The American Economic Review*, 90(5):1184-1208.

Hanushek, E. A. & Woessmann L. (2009). Do Better Schools Lead to More Growth? Cognitive Skills, Economic Outcomes, and Causation. NBER Working Paper, (14633):1-31.

Hanushek, E.A. & Woessmann, L. (2011). "The Economics of International Differences in Educational Achievement" (Ed. Eric A. Hanushek, Stephen Machin, and Ludger Woessmann) *Handbooks in Economics Economics in Education*, Vol. 3, ss.89-200, The Netherlands: North-Holland.

Kalaitzidakis, P. & T.P. Mamuneas & A. Savvides & T. Stengos (2001). Measures of Human Capital and Nonlinearities in Economic Growth, *Journal of Economic Growth*, 6:229- 254.

Keller, K.R.I. (2006). Education Expansion, Expenditures per Student and the Effects on Growth in Asia. *Global Economic Review*, 35(1):21-42.

- Kibritçiöglü, A. (1998). İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşerî Sermayenin Yeri. *AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 53(1-4):207-230.
- Krueger, A. & Lindahl, M. (2001). Education for Growth: Why and for Whom? *Journal of Economic Literature*, 39(4), 1101-1136.
- Landau, D.L. (1986) Government and Economic Growth in the Less Developed Countries: An Empirical Study for 1960-88. *Economic Development and Cultural Change*, 35: 35-75.
- Lau, J.L. & D.T. Jamison & F.F. Louat (1991). Education and Productivity in Developing Countries. *World Bank Working Paper Series*, No: 612.
- Lee, D.W. & T.H. Lee (1995). Human Capital and Economic Growth. Tests Based on the International Evaluation of Education Achievement. *Economics Letters*, 47:219-25.
- Levine, R. & D. Renelt (1992). A Sensitivity Analysis of Cross-Country Growth Regressions. *The American Economic Review*, 82(4): 942-963.
- Lucas, R.E. (1988). On the Mechanics of Economic Development. *Journal of Monetary Economics*, 22(1):3-42.
- Mankiw, N.G. & Romer, D. & D.N. Weil. (1992). A Contribution to the Empirics of Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 107 (2): 407-437.
- MEB (2003). PISA 2003 Projesi Ulusal Nihai Rapor. MEB Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- MEB (2006). PISA 2006 Projesi Ulusal Nihai Rapor. MEB Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- MEB (2009). Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı PISA 2009 Ulusal Ön Raporu. MEB Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- MEB (2012). PISA Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı PISA 2012 Araştırması Ulusal Nihai Rapor. MEB Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- MEB (2015). PISA Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı PISA 2015 Ulusal Raporu. MEB Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- MEB (2019). PISA 2018 Türkiye Ön Raporu Ulusal Raporu. Eğitim Analiz ve Değerlendirme Raporları Serisi, No:10, Ankara.
- Mosino, A. (2002). Education, Human Capital Accumulation and Economic Growth”, Master of Sciences in Economics, Lausanne University of Lausanne Hec-Department of Econometrics and Political Economics, Lausanne.
- OECD (2010). The High Cost of Low Educational Performance. The Long-Run Economic Impact of Improving PISA Outcomes. Programme for International Student Assessment.
- OECD (2019). Key Findings. Previous PISA Cycle Results. 24.11.2019, <http://www.oecd.org/pisa/keyfindings/>
- O'Neill, D. (1995). Education and Income Growth: Implications for Cross-Country Inequality, *Journal of Political Economy*, 103(3):1289-1301.
- Pamuk, Ş. (2017). “Son 200 Yılda Türkiye’de ve Dünya’da Sağlık ve Eğitim” (Der. Hasan Cömert, Emre Özçelik, Ebru Voyvoda), *Kalkınma İktisadının Penceresinden Türkiye’ye Bakmak*, ss. 11-25, İletişim, İstanbul.
- Romer, P.M. (1986). Increasing Returns and Long-Run Growth. *Journal of Political Economy*, 94(5): 1002-1037.
- Romer, M.P. (1989). Human Capital and Growth: Theory and Evidence. NBER Working Paper Series, National Bureau of Economic Research, WP No: 3173, 1-51.

Özge Durman, Şekip Yazgan
Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme ve Nitelikli Emek: Türkiye'nin PISA Performansı
Üzerine Bir Değerlendirme

Vol: 3 Issue: 2
Spring 2020

Sahlberg, P. (2019). Finlandiya Eğitim Devrimi Dünya Finlandiya'daki Eğitim Devriminden Neler Öğrenebilir? (Çev. Dilek Boyraz), Sola Yayınları, İstanbul.

Schultz, T.W. (1961). Investment in Human Capital. The American Economic Review, 51(1):1-17.

Tarı, R. & Beşballı, S. G. (2016). Nicel ve Nitel Ölçütleriyle Eğitim-İktisadi Büyüme İlişkisi. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 30(2):375-401.

TÜSİAD – Türkiye Sanayici ve İş adamları Derneği. (2014). PISA 2012 Değerlendirmesi: Türkiye için Veriye Dayalı Eğitim Reformu Önerileri. Yayın No: TÜSİAD-T/2014-02/549, İstanbul.

UNDP (2019a). Human Development Data (1990-2018), 24.11.2019, <http://hdr.undp.org/en/data>.

UNDP (2019b). İnsani Gelişme Raporu 2019 Türkiye Bilgi Notu. 05.04.2020, <https://www.undp.org/content/dam/turkey/hdr2019/UNDP-TR-EN-HDR-2019-OVERVIEW-TUR-TR.pdf>

Yalçınkaya, Ö. & V. Kaya (2017). Eğitimin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: PISA Katılımcıları Üzerinde Bir Uygulama (1990-2014). Sosyoekonomi, 25(33): 11-35.

Yılmaz, Ö. & Ünver, Ş. (2019). Beşerî Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 33(3):1011-1026.